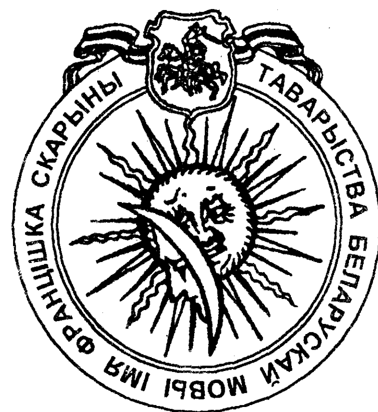
Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года № 34(471) 30 ЖНІЎНЯ 2000 г.

Зварот

Таварыства беларускай мовы да беларускіх спартоўцаў

Паважаныя беларускія алімпійцы!

Вам выпала адстойваць гонар нашай Бацькаўшчыны ў далёкай Аўстраліі. Спартыўныя традыцыі беларусаў сягаюць у часы Полацкага княства, калі быў закладзены падмурак сучасным відам спорту, а выява старажытнага герба "Пагоня" сімвалізавала не толькі вайсковую спрактыкаванасць, але і спартыўныя здольнасці нашых продкаў.

Вядома, на вялікай адлегласці ад роднага дому заўсёды хочацца мець з сабою кавалачак сваёй Радзімы, адчуць яе падтрымку, якая надае сілу ў спаборніцтвах. Няхай жа такой часцінкай стане наша з вамі родная беларуская мова. Спадзёмся, што кожнае сказанае вамі і вашымі трэнерамі беларускае слоўка, праспяванае родная песня нададуць упэўненасці і веры ў змаганні за гонар нашай краіны.

Таварыства беларускай мовы зычыць вам перамогі і чакае ад вас цудоўных вынікаў на алімпійскіх гульнях у Сіднеі!

Жыве беларуская мова!
Жыве беларускі спорт!
Жыве Беларусь!

Сакратарыят ТБМ.

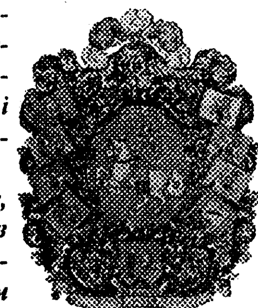
Спадару Вячку Станкевічу

Вельмішаноўны спадар Вячка!

Таварыства Беларускай мовы імя Францішка Скарыны прыемна ўсцешанае навіною пра Вашае абранне на сяброўства ў Радзе Беларускай Народнай Рэспублікі.

Беларусь і сусветная супольнасць памятаюць пра Вашае шматгадовае рупнаванне ў Беларускай рэдакцыі Радыё "Свабода". На нашай зямельцы Вашыя праграмы былі глыткам гаючага напою для сасмяглых па волі ды беларушчыне людзей. Вашае прынцыповае стаўленне да незалежнасці Беларусі і спрыянне найхутчэйшаму здзяйсненню гэтага дапамагло ў 90-ых гадах набыць той самасвяты для кожнай нацыі статус.

Цягам апошняга дзесяцігоддзя Радзіма заўсёды адчувала Вашую несці-аную ўвагу і клопат, падтрымку і апекаванне. Агульнасць памкненняў злучыла Вас і Таварыства беларускай мовы, пашчаслівела нашая сямейка верным і надзейным сябрам.

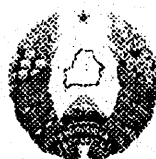
Няхай жыве Беларуская Народная Рэспубліка

Вiншуем Вас, дарагі дружа, з ганаровым абраннем! Зычым Боскае ласкі, людской падтрымкі, моцы вялікай ў святой справе ўзвелічэння Бацькаўшчыны ды вывядзення яе на шырокія прасторы сусветнай цывілізацыі.

Жыве Беларуская Народная Рэспубліка!
Жыве Беларуская мова!
Жыве Беларусь!
Менск. 24 жніўня 2000 г.

Сакратарыят ТБМ.

Адміністрацыя Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь

Администрация Президента Республики Беларусь

220016 г. Мінск, рэзідэнцыя Прэзідэнта, тэл. 222-37-51, факс 226-06-10
E-mail: contact@president.gov.by

220016 г. Минск, резиденция Президента, тел. 222-37-51, факс 226-06-10
E-mail: contact@president.gov.by

08.08.2000г. № 08/535-151

Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, вул. Румянцава, 13 220005, г. Мінск.

У Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь разгледжаны ваш чарговы ліст ад 21 ліпеня 2000 г. № 521.

Што датычыцца пазіцыі афіцыйных улад, і ў прыватнасці Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, то сапраўдным нацыянальным універсітэтам з'яўляецца Беларускі дзяржаўны універсітэт, а таксама ўся ўнікальная сістэма вышэйшай адукацыі рэспублікі, якая ўключае 43 ВНУ, у тым ліку 7 класічных і 17 профільных універсітэтаў, 9 акадэмій, а таксама 13 недзяржаўных вышэйшых навучальных устаноў. На наш погляд, гэта сістэма ў поўнай меры задавальняе патрабаванні, як усіх галін народнай гаспадаркі, усіх сфер жыцця беларускага грамадства, так і патрабаванні грамадзян рэспублікі.

Натуральна, што любую сістэму, у тым ліку і адукацыі, неабходна ўдасканальваць, і меркаванні, выказаныя наконт гэтага грамадскасцю з'яўляюцца надзвычай важнымі. Аднак праблема стварэння Беларускага нацыянальнага універсітэта ў тым выглядзе, як вы прапануеце, - гэта толькі палітычная акцыя, якая не мае пад сабою сур'ёзных арганізацыйных, матэрыяльна-тэхнічных і творчых распрацовак.

Неабходнасць і рэалістычнасць вашай ідэі магчыма было б абмеркаваць у межах дыялогу грамадска-палітычных сіл Рэспублікі Беларусь.

Згодна з рэгламентам дыялогу (дадаецца) пытанне да абмеркавання ўносіцца ў пісьмовай форме ў Сакратарыят дыялогу і ўключаецца ў графік, калі прапанова падтрымана трыма ці больш грамадскімі аб'яднаннямі. Для разгляду пытання Сакратарыятам ствараецца экспертная група, у склад якой могуць увайсці таксама і прадстаўнікі іншых арганізацый.

Што датычыцца другіх грамадскіх аб'яднанняў, якія могуць быць зацікаўлены абмеркаваннем у межах дыялогу грамадска-палітычных сіл Рэспублікі Беларусь пытання аб стварэнні Беларускага нацыянальнага універсітэта, то раю звярнуцца за падтрымкай да Беларускага сацыяльна-экалагічнага саюза "Чарнобыль" (В. Т. Якавенка), Таварыства беларускай школы (А. Ю. Лозка), Саюза беларускіх пісьменнікаў (В. М. Іпатава), Беларускага дзіцячага фонду (В. С. Ліпскі) і іншых.

Паведамляю, што сваю пісьмовую заяву за подпісам кіраўнікоў трох ці больш грамадскіх аб'яднанняў трэба накіраваць у Сакратарыят дыялогу грамадска-палітычных сіл (вул.Кастрычніцкая, 5, пакой 430, тэлефон 227-87-16) не раней верасня 2000 года.

З павагай,

Памочнік Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь С. А. Посахаў.

17 жніўня.

Кіраўніку рабочай групы па правядзенню дыялогу грамадска-палітычных сіл Рэспублікі Беларусь С.А. Посахаву.

Вельмі шкада, што "праблему стварэння Беларускага нацыянальнага універсітэта" вы лічыце ў лісце № 08/535-151 ад 8.08.2000 "толькі палітычнай акцыяй, якая не мае пад сабой сур'ёзных арганізацыйных, матэрыяльна-тэхнічных і творчых распрацовак". Вы называеце БДУ сапраўдным нацыянальным універсітэтам і "усю ўнікальную сістэму вышэйшай адукацыі" з 43 дзяржаўных і 13 недзяржаўных ВНУ, дзе якраз нельга атрымаць поўнасцю адукацыю на роднай мове. Падобнай сітуацыі няма ні ў адной цывілізаванай краіне.

Нягледзячы на гэта, мы гатовы абмеркаваць пытанне ў экспертнай групе дыялогу грамадска-палітычных сіл, як вы раіце.

Прэзідэнт ТБШ Алесь Лозка.

ВЫПІСВАЙЦЕ ГАЗЕТУ ТБМ "НАША СЛОВА"

ДЛЯ ГЭТАГА ВАМ НЕАБХОДНА НАПІСАЦЬ СВОЙ АДРАС НА БЛАНКУ І АПЛАЦІЦЬ ПАДПІСКУ НА ПОШЦЕ
"НАША СЛОВА" ВЫХОДЗІЦЬ ШТОТЫДНЯ (Індэкс – 63865)

Кожны, хто падпішацца на IV квартал 2000 г. і пакажа (альбо дашле на адрас Сядзібы ТБМ: #13, Румянцава, 220005, Менск) падпісны квіток, атрымае ў падарунак добрую кнігу на беларускай мове.

БЕЛАРУСКУЮ ГАЗЕТУ – КОЖНАЙ СЯМ'І !

Ф. СП - 1 Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету / часопіс **63865** (індэкс выдання)

НАША СЛОВА
(назва выдання)

На 2000 год па месяцах:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
									X	X	X

Куды ______ (паштовы індэкс) ______ (адрас)

Каму ______ (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТАЧКА

ПВ	месца	літар

на газету / часопіс **63865** (індэкс выдання)

НАША СЛОВА
(назва выдання)

Кошт	падпіскі	513 руб.	Колькасць камплектаў	1
	пераадрасоўкі	руб.		

На 2000 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
									X	X	X

Куды ______ (паштовы індэкс) ______ (адрас)

Каму ______ (прозвішча, ініцыялы)

Сапраўды нацыянальны

Жыве ў Беларусі незвычайны народ – беларусы. А ў такога народа ўсё павінна быць незвычайным. Узяць, напрыклад, адукацыю. Наўнікальнейшая з'ява з нашай адукацыяй. Пра гэта і памочнік прэзідэнта спадар Посахаў гаворыць у лісце да Таварыства беларускай мовы, і сябра Рэспубліканскай Рады ТБМ прафесар Леанід Лыч у сваім артыкуле, змешчаным у газеце "Звязда". Толькі разуменне гэтай унікальнасці ў двух паважаных людзей – рознае.

Спадара Посахава такая з'ява цалкам задавальняе, спадар жа Лыч лічыць, што ўцякаць трэба ад такой унікальнасці – у быццам бы развітай краіне няма ні адной роднамоўнай ВНУ. Усе бліжнія і дальнія суседзі пакрысе пазбавіліся такой ганьблівай адметнасці, а мы нават і не заўважаем.

Праўду сказаць, заўважаем. Вось і Таварыства беларускай мовы, сабраўшы больш чым 30 тысяч подпісаў за стварэнне Беларускага нацыянальнавга універсітэта, намагаецца вывесці пляму такой унікальнасці з палатна беларускай адукацыі. І як толькі ні называлі гэтыя намаганні сёняшнія чыноўнікі і журналісты: і палітычнымі гульнямі, і ўтопіяй, і прыгожай марай. Дагаварыліся нават да таго, што сталі называць сапраўдным нацыянальным універсітэтам наш БДУ. Калі нацыю можна ў першую чаргу пазнаць па моўнай прыкмеце, то я не ведаю, у якім кутку ў БДУ можна адшукаць той калідор, дзе льга было пачуць дыялог пабеларуску. А сёняшні філфак рускамоўем нагадвае махровыя 70-я гады, калі 90% школьнікаў былі вызваленыя ад вывучэння беларускай мовы.

Каб хутчэй вырашыць праблему стварэння БНУ, "вярхі" прапаноўвалі такі варыянт – перавесці адзін з існых ВНУ на беларускую мову навучання. І ўстанову падабралі – Педагагічны універсітэт. Шчыра кажучы, гэта набліжала да рэальнасці праект. Усімі паважаная ўстанова мае багатыя ды сталыя традыцыі роднамоўнага навучання. Але вялізная колькасць студэнтаў (17 тысяч) і рускамоўных выкладчыкаў (?) пераводзіць надзённую патрэбу нацыі стварыць уласную сістэму адукацыі ў ружовую мару з мыльным пахам. Што рабіць спадару рэктару Ціханаву з адпаведным кантынгентам выкладчыкаў, якія не хочуць пераводзіць выкладанне на мову тытульнай нацыі. Не сем, а сто разоў адмераць трэба, бо пад рукамі не палатно, а лёсы людзей. Мы і так за гады бальшавіцкай сістэмы знечалавечыліся, счарсцвелі, топчам ды нявечым зямлю, людзей, мову, сябе...

Такім чынам, атрымліваецца, што быццам і няма ў нас установы, набліжанай да статусу нацыянальнай. Але гэта не так. І разуменне гэтага вынікае са слоў сп. Васіля Стражава ("Чырвоная змена" №125) у якім шаноўны міністр сцвярджае, што пытанне пераводу БУК праз год цалкам на беларускую мову навучання абмяркоўваецца з прадстаўнікамі адміністрацыі універсітэта.

Беларускі універсітэт культуры – сапраўды нацыянальная ВНУ. Родную мову можна пачуць усюды і ў калідорах, аўдыторыях, на пасяджэннях Рады, дэканату. І справаводства вядзецца па-беларуску, ужо не кажучы пра імпрэзы, святы, вечарыны. Родную мову годна носяць спадарыня рэктар Ядвіга Грыгаровіч і яе наменікі. Адкінулася шалупінная мянушка "кулік" – універсітэт вартасна рыхтуе беларускую культурную эліту, якая жывіць мастацкую прастору краіны найвышэйшымі скарбамі, рупна ахоўваючы найгалоўнейшы з іх – роднае слова. Пра гэта сёння гавораць многія – выкладчыкі, студэнты, бацькі. Падчас сёлетніх уступных экзаменаў кіраўніцтва універсітэта атрымала ліст ад маці абітурыенткі з падзякай за высокі ўзровень арганізацыі і правядзення падрыхтоўчых курсаў для паступлення. Маці піша, як "з замілаваннем слухала ва універсітэцкіх калідорах бацькаву мову на якой гаварылі між сабой выкладчыкі". Яна дзякуе за "мелодыю, што стварала чыстае беларускае маўленне". Яна прызнаецца, што такога ні ў якім ВНУ больш не чула. Я разумею гэтую жанчыну, бо таксама магу на пальцах палічыць падобныя ўстановы: Тэхналагічны, Педагагічны універсітэты, педагагічны каледж і нямногія іншыя. Таму лічу, што маці мае рацыю, калі называе БУК "адной з самых яркіх, цікавых і патрэбных установ Беларусі". Зразумелая і асаблівая ўвага рэктара да ліста – па словах спадарыні Грыгаровіч, звычайна лісты з падзякай ад бацькоў прыходзяць вельмі ўжо рэдка. А мне гэты ліст помніцца менавіта вылучэннем унікальнасці БУК па моўнай структуры. Так што, калі ўжо шукаць сапраўдны нацыянальны – то завітайце на Рабкораўскую. Калі яшчэ не зглухлі ад трасянкава-рюскай стракатні, то патрапіце на крынічную плынь роднамоўнай ракі. Але я перакананая, што існаванне Універсітэта культуры зусім не закрэслівае намаганні сяброў і прыхільнікаў ТБМ стварыць першы Нацыянальны універсітэт. І гэтая еўрапейскага кшталту ўстанова запачаткуе нараджэнне новай Беларусі, яна пакліча вучыцца Скарынаў і Багушэвічаў другіх краін да нас, сюды і ўзвялічыць Беларусь. А разам з ёй у гісторыю ўвойдуць і тыя, хто спрыяў, і тыя, хто торкаў кійком у раскручанае кола.

І ацэньваць нас усіх будзе новая генерацыя беларусаў. Якой унікальнасцю яна будзе вызначацца – цяжка сказаць. Але, спадзяюся, не сённяшняй, недарэчнай ды прынізлівай.

Людміла Дзіцэвіч,
намеснік старшыні ТБМ,
выкладчык БУК.

Мова павінна быць мэтай, а не гвалтам

Беларускі нацыянальны універсітэт: мара ці рэальнасць?

Пра тое, што беларуская мова ў нашай краіне – пытанне палітычнае, так ці інакш мы ўзгадваем усюды, пачынаючы ад сямейнай кухні і заканчваючы кабінетам чыноўніка. Так склалася, што з палітыкай волей-няволей звязваюць і стварэнне Беларускага нацыянальнага універсітэта (БНУ). Камусьці магчымасць адкрыцця гэтай вышэйшай навучальнай установы з выключна беларускай мовай навучання падабаецца, камусьці – не. Аднак зараз, мабыць, упершыню за доўгі час існавання гэтай ідэі пра яе загаварылі больш сур'ёзна. Пацвярджэнне таго – з'яўленне Праекту Канцэпцыі стварэння Беларускага нацыянальнага універсітэта, які быў надрукаваны ў такіх дзяржаўных і недзяржаўных выданнях, як "Наша слова", "Пагоня", "Рабочы", "Беларуская маладзёжная", "Звязда", "Літаратура і мастацтва", "Народная воля". Але найбольш важнай і, шчыра кажучы, некалькі нечаканай падзеяй стала прапанова Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны (ТБМ) – аўтара ідэі БНУ – абмеркаваць пытанне яго адкрыцця на адной з сустрэч удзельнікаў грамадска-палітычнага дыялогу. Што з гэтага атрымаецца – пакажа час. А пакуль мы вырашылі пагутарыць з чалавекам, які мае да гэтай праблемы непасрэднае дачыненне, - старшынём Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны Алегам Анатольевічам ТРУСАВЫМ.

- Ідэя стварэння вышэйшай навучальнай установы, у якой навучанне і справаводства вяліся б толькі на беларускай мове, - распавядае наш суразмоўца, - узнікла ў нас амаль тры гады таму. Праз некаторы час да ТБМ далучыліся Таварыства беларускай школы і Нацыянальны навукова-асветніцкі цэнтр імя Ф. Скарыны. Восенню мінулага года ўтварылася спецыяльная ініцыятыўная група, якая нарэшце распрацавала праект статута БНУ. Сёння мяркуецца, што універсітэт будзе мець філіялы ў беларуксіх гарадах, насельніцтва якіх складае больш за 100 тысяч жыхароў і дзе адсутнічаюць іншыя вышэйшыя навучальныя ўстановы. Перш за ўсё – у Лідзе, Оршы, Пінску, Бабруйску.

У Беларускім нацыянальным універсітэце плануецца стварыць шэсць факультэтаў – фізіка-матэматычны; юрыдычны з аддзяленнямі міжнароднага, грамадзянскага і адміністрацыйнага права; філасофскі, на якім напярэдне будуць навучаць студэнтаў па трох спецыяльнасцях – сацыялогіі, культуралогіі і тэалогіі. Таксама павінны быць створаны прыродазнаўчы і гісторычна-лінгвістычны факультэты. Апошні, акрамя гістарычнага і музейна-архіўнага, будзе мець і лінгвістычнае аддзяленне, дзе збіраюцца рыхтаваць прафесійных перакладчыкаў, літаратурных крытыкаў, журналістаў, рэдактараў і спецыялістаў выдавецкай справы. Шосты, эканамічны факультэт будзе мець кафедру дэмаграфіі, бо на Беларусі апошнім часам вельмі востра адчуваецца неабходнасць у такіх кадрах. Асаблівую ўвагу варта звярнуць на стварэнне кафедраў вайсковай гісторыі Беларусі, гісторыі архітэктуры і дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва – гэта, мяркую, будзе і цікава, і карысна.

Студэнты кожнага факультэта будуць вывучаць гісторыю сваёй спецыяльнасці, шырокі курс беларусазнаўства і, акрамя абавязковавай для кожнага заходнееўрапейскай мовы, па сваім выбары адну са славянскіх моў. Можна будзе пазнаёміцца з балцкімі, і з мовамі народаў Усходу (хіндзі, японскай, арабскай і г д.). Такая "шматмоўная" палітыка абумоўлена перш за ўсё дыпламатычнымі стасункамі Беларусі з іншымі краінамі свету. Тут дарэчы ўзгадаць простую ісціну: хочаш мець з нейкай краінай добрыя адносіны – размаўляй на яе мове. У Літве і Польшчы пра гэта не толькі памятаюць – там ужо вывучаюць беларускую мову. А мы... мы ў гэтым сэнсе выглядаем не зусім прыгожа: краіна, якая гучней за ўсіх крычыць пра тое ж славянскае адзінства, надае мала ўвагі мове суседняй дзяржавы і важнага партнёра Беларусі на міжнароднай арэне – Украіны, рэдка дзе вывучае чэшскую, балгарскую ці сербскую, зусім ігнаруе славенскую... і грэбуе сваёй роднай – беларускай. Выпускнікам і без таго нешматлікіх беларускамоўных класаў і школ проста няма куды падзецца: амаль усе ВНУ, што прапануе ім наша сістэма вышэйшай адукацыі, з рускай мовай навучання. Або спыняйся на тым, што ўжо атрымаў, або мірыся з разнастайнымі, у тым ліку і псіхалагічнымі, цяжкасцямі, паступіўшы ў абраную вышэйшую навучальную ўстанову. Трэцяга не дадзена. Таму, відавочна, неабходнасць у стварэнні БНУ ужо наспела.

– Алег Анатольевіч, у адносінах да Беларускага нацыянальнага універсітэта вы часта ўжываеце наступныя азначэнні: новая беларуская навучальная ўстанова еўрапейскага тыпу, элітны універсітэт. Што прынцыпова новага чакае нас у ім?

Змешаная еўрапейска-амерыканская мадэль атрымання вышэйшай адукацыі. Галоўнай яе асаблівасцю з'яўляецца дзесяцібальная сістэма ацэнкі ведаў і прынцып акадэмічнай свабоды. Апошні прадугледжвае, што студэнт сам вырашае, хадзіць яму на заняткі ці не, аднак пры ўсім гэтым залікі ці экзамены ён павінен здаваць своечасова. "Нездавальняюча" азначае для яго выключэнне, але праз год студэнт-гаротнік зноў можа вярнуцца на той курс, які не здолеў скончыць, і такім чынам дадаць да абавязковых пяці гадоў навучання ва універсітэце яшчэ адзін. Выкладанне на беларускай мове будуць весці лепшыя навукоўцы нашай краіны і замежжа. Ужо зараз у нас маецца база звестак на больш за 100 патэнцыяльных выкладчыкаў, якія ў любы момант гатовы прыйсці працаваць у БНУ. Сярод іх – каля 30 беларусаў, што жывуць за мяжой і працуюць у знакамітых універсітэтах Расіі, Польшчы, Англіі, Швейцарыі... Ёсць і навукоўцы іншых нацыянальнасцяў, што выдатна валодаюць беларускай мовай. У далейшым мяркуем наладзіць конкурсны адбор выкладчыкаў, галоўнымі патрабаваннямі да якіх стануць прафесіяналізм, цудоўнае валоданне беларускай мовай і ўжыванне яе ў паўсядзённых зносінах. Жорсткі конкурс чакае і абітурыентаў. Бо мяркаваны універсітэт зможа даць месца не больш як 3-3,5 тыс. студэнтаў. Такая малая іх колькасць абумоўлена як фінансавым бокам справы, так і тым, што рыхтаваць у БНУ будуць будучых навукоўцаў і кіраўнічыя кадры ў галіне палітыкі, культуры, адукацыі і гаспадаркі – нацыянальную эліту. А яна проста не можа быць шматлікай.

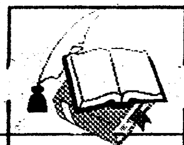
– Аднак ходзяць чуткі, што ўжо зараз ТБМ збірае подпісы студэнтаў, якія гатовы перайсці вучыцца ў БНУ...

– Гэта не зусім так. Зразумела, да нас паступаюць падобныя просьбы ад студэнтаў розных ВНУ. Аднак нават пры жаданні мы не зможам прыняць іх усіх: розніца ў навучальных праграмах не пакідае іншага варыянту. Праўда, для некаторых асабліва адароных студэнтаў можа быць зроблена выключэнне, але вучыцца яны пачнуць з першага курса. Здадзеныя ж у папярэдніх ВНУ экзамены будуць ім залічаны. Таксама БНУ мяркуе супрацоўнічаць з адзіным у нашай краіне цалкам беларускамоўным гуманітарным ліцэем імя Якуба Коласа, і 2 педкаледжамі ў Мінску, лепшыя выпускнікі якіх будуць аўтаматычна залічвацца ў шэрагі яго студэнтаў. Астатніх жа жадаючых паступіць у БНУ чакае звычайны конкурс сярод абітурыентаў. Такім чынам, праблем з выкладчыкамі і студэнтамі не прадбачыцца. Распрацоўваюцца і навучальныя праграмы, спонсары гатовы ўжо ў бліжэйшы час выдаць 20 падручнікаў, кожны накладам у 299 асобнікаў. Справа, як кажуць, за "малым" – вырашыць пытанне аб стварэнні БНУ палітычна.

– Наколькі вядома, дагэтуль улады не звярталі асаблівай увагі на гэту праблему...

– Часам ствараецца ўражанне, што чыноўнікі баяцца сустрэцца і пагутарыць з намі, бо добра ведаюць, што паводле перапісу насельніцтва, у 1999 годзе 85,6 працэнта грамадзян Беларусі назвалі сваёй роднай мовай беларускую і 41,3 працэнта прызналі яе мовай паўсядзённых зносін. З гэтай прычыны некалькі дзіўнай падаецца мізэрная колькасць беларускамоўных класаў, школ, адсутнасць ВНУ, дзе б навучанне цалкам вялося на нацыянальнай мове беларускага народа. Разам з тым, за стварэнне БНУ выказаліся амаль 30 тыс. грамадзян Беларусі і іншых краін. І мы рады ўжо таму, што аб праблеме беларускамоўнай ВНУ нарэшце пачалі гаварыць і на дзяржаўным узроўні. Так, 29 красавіка ў Міністэрстве адукацыі Рэспублікі Беларусь адбылася нарада з прадстаўнікамі адміністрацый Беларускага дзяржаўнага універсітэта (БДУ) і Беларускага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта імя М.Танка (БДПУ), прысвечаная пытанню адкрыцця БНУ. Ніхто з ТБМ туды запрошаны не быў. Вердыкт, які вынеслі ўдзельнікі нарады, як і трэба было чакаць, адмоўны. Падстава – эканамічныя цяжкасці, хоць, паводле нашых падлікаў, на стварэнне Беларускага нацыянальнага універсітэта першапачаткова дастаткова выдаткаваць паўмільёна долараў. Гэта параўнальна невялікая сума. Узамен нам паабяцалі перавесці на беларускую мову навучання адну з ужо існых ВНУ (БДУ ці БДПУ). Наколькі гэта сур'ёзна, пакуль цяжка меркаваць. Але зразумела адно: ні гэтае рашэнне, ні прапановы стварыць БНУ шляхам рэарганізацыі (г. зн. закрыцця) адной з існых ВНУ, добрых вынікаў не дадуць. Бо ў той ці іншай ступені кожная з гэтых акцый азначае прымус, а мова павінна быць мэтай, а не гвалтам.

Наталля Шчасная.
"Чырвоная змена",
15.08.2000 г.

Да новага навучальнага года

За прйшоўшыя сем месяцаў сёлетняга года ўнітарным прадпрыемствам краіны - Менскім паліграфічным камбінатам імя Я. Коласа выпушчана больш за два мільёны асобнікаў кніг і брашур. Значная частка друкаванай прадукцыі прызначана для юнага пакалення беларусаў - 45 найменняў падручнікаў. Яшчэ 11 назваў кніг і брашур агульным накладам 425 тысяч асобнікаў паліграфісты павінны былі выпусціць у жніўні.

На здымку: падручнік гісторыі Беларусі выпуску 2000 года.

Фота Аляксея Мацюшкова, БелТА.

... а Грамадскае аб'яднанне "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны выпусціла кніжныя закладкі, прысвечаныя 10- годдзю Таварыства. На закладках пададзена сімволіка ТБМ і ўсе каардынаты Таварыства. Знайсці закладкі можна ў Менскай сядзібе ТБМ і мясцовых структурах ТБМ.

ЯШЧЭ АДЗІН ПОСПЕХ

Стварэнне беларускага самадзейнага тэатра задумвалася як сродак пашырэння і замацавання беларускай мовы ў грамадстве. Ініцыятыва сыходзіла ад Магілёўскага гарадскога Таварыства беларускай мовы. На паседжанні Рады прапанавалі В. І. Ермаловічу працаваць у камісіі па распаўсюджванні беларускай культуры. Тады ж вядомы рэжысёр, які кіраваў Бялыніцкім народным тэатрам, і згадзіўся для рэалізацыі рашэння стварыць тэатр. Сцэну прадставіў Магілёўскі гарадскі цэнтр культуры і вольнага часу. Акторамі сталі студэнты філфака мясцовага універсітэта. Прыкладна за паўгода быў падрыхтаваны спектакль па інсцэніраваным апавяданні Васіля Быкава "На Чорных лядах". Трупа з часам вырастала, прыходзіла ў асноўным моладзь: студэнты іншых вузаў, рабочыя, служачыя, а таксама людзі больш сталага ўзросту. За 8 гадоў працы падрыхтавалі 19 спектакляў, "Незаконная драма", "Пан міністр" Ф.Аляхновіча, "Таленты з глыбінь" Я. Яноўскага, "Хто смяецца апошнім" К.Крапівы, "Збянтэжаны Саўка", "П. С. Х." Л. Родзевіча, "Салдат і яго жонка", "Савецкі чалавек", "Жартаўлівы Пісарэвіч" М. Гарэцкага, "Калізей" М. Матукоўскага і інш.

У 1997 годзе тэатру нададзена званне "народнага".

У 1997 – 1999 гадах Народны самадзейны тэатр прымаў удзел у фестывалях "Зямля пад белымі крыламі", "Беларусь – мая песня", дзе тройчы станавіўся лаўрэатам.

У студзені 2000 года тэатр прыняў удзел у рэспубліканскім фестывалі аматарскіх тэатраў у Слуцку "Тэатральныя скрыжаванні", дзе за спектакль па п'есе Ул. Рудакова "Камедыя пра нешчаслівага селяніна Дзёмку, яго жонку Маланку, жыда Давіда і чорта, які страціў сэнс існавання" атрымаў дыплом 1-й ступені. Тады ж трупа была запрошана на фестываль адпаведнага мастацтва ў Літву.

Фестываль адбыўся ў ліпені. Удзел прымалі краіны Балтыі. Свае працы гледачам прадставілі аматарскія тэатры Швецыі, Нарвегіі, Фінляндыі, Даніі, Ісландыі, Літвы, Латвіі, Эстоніі, Расіі, Германіі. Кожны спектакль быў адмысловым, выклікаў цікавасць у гледачоў. Як адзначыў В. Ермаловіч, рэжысёры імкнуліся адысці ад традыцыйнасці, нават у тых выпадках, калі на сцэне інтэрпратавалася класіка. Напрыклад, свой сцэнічны варыянт п'есы А.П.Чэхава "Вішнёвы сад", прапанаваў Эстонскі тэатр. (Зазначым, што ўсе спектаклі праходзілі на мове краіны, якую яны прадстаўлялі). Спектакль складаўся з асобных мініяцюр, часам у іх страчвалася ўнутраная сувязь. Аднак спецыялісты дабразычліва ставіліся да эксперыментаў, адзначалі цікавыя рэжысёрскія знаходкі. Блізкія да мюзіклу былі многія спектаклі, а іншыя мелі і яўныя рысы эстраднага мастацтва.

Так атрымалася, а можа і спецыяльна зрабілі арганізатары, але магілёўцам прыйшлося сваё маёстэрства паказваць заключнымі. Спектакль быў прыняты на "біс". У час абмеркавання адзначалася, што гэта адзіны суцэльны спектакль, увесь ігравы. Як прыклад адзначалася і тое, што для спектакля выбраны актуальны твор, хоць і напісаны на фальклёрны сюжэт. Сапраўды, У. Рудаў выкарыстаў сюжэт вядомай "Камедыі" К. Марашэўскага, аднак надаў ёй іншую інтэрпрэтацыю. У Марашэўскага Дзёмка церпіць паражэнне, Чорт валачэ яго ў пекла. У новым жа творы Дзёмка выходзіць пераможцам. Ролі выконвалі: Дзёмка – Міхась Бацэвіч, жонка – Раіса Галушка, Давід – Валянцін Ермаловіч, Чорт – Алесь Андрэйчыкаў, Анёл – Марына Тураўская, Ева – Аксана Васкоўская, Адам – Мікалай Паддубскі.

Прызавыя месцы на фестывалі не вызначаліся, але ўсе аднадушна прызналі спектакль магілёўскай трупы на гэтым фестывалі лепшым.

Зараз тэатр рыхтуецца да чарговай тэатральнай восені.

Яраслаў Клімуць.

Цагліна з Параф'янава на стале ў кангрэсмена ЗША

Сапраўды так, у дзядзі Сэма (Сямёна) Гейдэнсона – члена Палаты прадстаўнікоў Кангрэсу ЗША на службовым стале ляжыць цагліна з в. Параф'янава Докшыцкага раёна Віцебскай вобл. Рэспублікі Беларусь.

Як яна тут апынулася і з якімі падзеямі звязана? Гэта вельмі цікавая гісторыя, хаця і трагічная.

Хаця ўсё цячэ і змяняецца, але ў памяці людзей застаюцца падзеі вартыя ўспаміну, нягледзячы на тое, што прайшло ўжо болей за паўстагоддзе з таго часу, калі ў цяжкія гады нямецкай акупацыі ў Параф'янаве, як і ў другіх мейсцах, разыгрываліся трагічныя падзеі, звязаныя са знішчэннем габрэйскага насельніцтва.

Мясцовыя жыхары здалёку са страхамназіралі жудасную расправу эсэсаўцаў над безабароннымі людзьмі габрэйскага паходжання, якую праводзіла докшыцкая паліцыя на чале з Камулькам (заўвага: Камулька пад час нямецкай акупацыі быў у Докшыцах начальнікам паліцыі; паводле расказаў маёй маці – гэта быў кат, звер, але ў далейшым быў знойдзены ў Польшчы, прывезены ў Менск, і ў 1956 г. асуджаны да расстрэлу. У Польшчы яго апазнаў жыхар з в. Падомхі, што ля Докшыц – Стадольнік І.).

Непасрэдна растрэл вялі 2 эсэсаўцы, якія прыбылі з Глыбокага (Беразвечча), паліцыя рабіла ачапленне і канваявала.

Перад расстрэлам людзей, адной маладой габрэйцы далі апошняе слова, якая зрабіла палымянную прамову і заклікала годна прыняць пакутніцкую смерць і, што прыдзе час, калі забойцы будуць пакараны Богам і людзьмі... (з успамінаў Рэгіны Тумаш 1928г. нар., якая цяпер жыве ў Польшчы).

І ў гэты момант двое мужчын кінуліся бегчы ў бок лесу. Пачалася страляніна. Аднаму з іх удалося ўцячы (прозвішча невядома). Азвярэлыя нелюдзі пачалі растрэл габрэяў: іх групамі падганялі да краю ямы, а эсэсаўцы з аўтамата палівалі іх свінцом. Людзі валіліся ў яму, потым другую групу і г.д. Затым зверху прысыпалі зямлёй. Трое сутак зямля дыхала, як грудзі. Крывавая пляма на зямлі заставалася на доўгі час.

Але не ўсіх габрэяў фашысты знішчылі ў Параф'янаве. Многія засталіся ў жывых з дапамогай мясцовых жыхароў. Дарэчы, тут з даўніх часоў жылі габрэі ў дабрасуседскіх адносінах і ўсе добра ведалі адзін аднаго, бо кантактавалі.

Напрыклад, мае бацькі (Пятрусь і Фэльця) сябравалі з многімі габрэямі, ведалі ўсіх, размаўлялі па-просту і кантактавалі. Як вядома, габрэі займаліся гандлем і промысламі. Наш край быў багаты на лес, лён і жыта. Лес (драўніну) адпраўлялі нават аж у Англію.

Калі з прыходам фашыстаў габрэяў у Параф'янаве загналі ў мясцовае гета то наша сям'я заўсёды дапамагала прадуктамі. Мая сястра Ромця (1931 г. нар.) – дзяўчынкай нелегальна хадзіла ў гета, каб аддаць прадукты, а ў час небяспекі яе хавалі пад ложкам. Зразумела, гэта ўсё магло кончыцца трагічна, але бескарысная дапамога ў цяжкую часіну габрэям была на волі Бога і сумленні чалавека.

І тут я хачу засяродзіць увагу на сям'і Станкевічаў з в. Целяшы, што недалёка ад Параф'янава, якія ў сябе дома хавалі габрэйскую сям'ю – двух братоў Гейдэнсонаў і выратавалі ад смерці.

Летась, г. зн. у 1999 годзе родныя пенаты бацькі і дзядзькі наведаў сын Сэм Гейденсон, які ў цяперашні час з'яўляецца членам Палаты прадстаўнікоў Кангрэсу ЗША.

Яшчэ ў канцы 80-х гадоў Сэм Гейдэнсон хацеў прыехаць у Параф'янава, каб пакланіцца бацькоўскаму дому, падзякаваць тым, хто ратаваў яго бацьку і дзядзьку ад фашыстаў. Але тады савецкая ўлада не дазволіла зрабіць гэта, спасылаючыся, што тут дрэнныя дарогі і даехаць цяжка. Тады яшчэ стаяў і бацькоўскі дом, а цяпер, за тры месяцы да прыезду, дома не стала, ён згарэў. На месцы бацькоўскага дома ў Параф'янаве Сэм Гейдэнсон убачыў папялішча, пакланіўся ўсяму, а на ўспамін узяў ад роднага дома цагліну і адвёз у ЗША. Гэтая цагліна ляжыць цяпер на стале яго службовага кабінета, напамінаючы аб далёкім Параф'янаве, дзе добрыя людзі зберaглі ад фашыстаў яго бацьку.

Тут Сэм сустрэўся з пані Станкевічыхай, ужо старэнькай, якая калісь выратавала жыццё ягонаму бацьку. З'ездзіў і ў Маладэчна, дзе сустрэўся з дачкой пані Станкевічыхі. Сустрэчы былі хвалюючымі, Сэм Гейдэнсон шчыра аддзякаваў сям'ю Станкевічаў.

Дзядзя Сэм паважае не толькі гэтую сям'ю, але і ўвесь беларускі народ. Ён імкнецца, каб Беларусь была незалежнай і дэмакратычнай, вольнай. Там, у ЗША, ён сустракаецца з беларускай апазіцыяй, цікавіцца, што робіцца на радзіме яго бацькі і робіць, як кангрэсмен, адпаведныя высновы. Нядаўна Сэм склаў праект рэзалюцыі ад свайго камітэту для разгляду ў Палаце прадстаўнікоў Кангрэсу ЗША (па сітуацыі ў Беларусі). Спадзяёмся, што і ў далейшым ён будзе дапамагаць дэмакратычнай Беларусі.

Няхай тая цагліна з Параф'янава, з дома яго бацькі, будзе сімвалам дружбы і ўзаемапаразумення не толькі між беларусамі і габрэямі, але і між ЗША ды дэмакратычнай, незалежнай Беларуссю.

Юры Гіль.

№ 34 (471) 30 ЖНІЎНЯ 2000 г. Наша слова

Год таму мне патэлефанавалі з рэдакцыі адной з афіцыйных рэспубліканскіх газет і папрасілі на 7-8-мі старонках асвятліць узаемадачыненні Расіі і Беларусі, не ўтойваючы і негатыўных бакоў. На мае сумненні, што вы пабаіцеся змясціць такі матэрыял, быў дадзены прыкладна падобнага зместу адказ: "Часы мяняюцца, народ трэба каб ведаў усю праўду". Не выканаць такога заказу я не мог, хаця і сумняваўся, што справу давяду да канца, бо апошнім часам з вельмі вялікай цяжкасцю прабіваюцца мае матэры-лы на старонкі афіцыйнага друку. За рукапіс у рэдакцыі падзякавалі і далі мне зразумець, што заказ на яго прыйшоў зверху. Калі мінула пару месяцаў, а матэрыял не надрукавалі, ініцыятыву ўжо давялося мне ўзяць у рукі. Тон у рэдакцыі змяніўся з мажорнага на мінорны. Зараз ужо аніякай надзеі не падаюць на яго надрукаванне. Таму вырашыў звярнуцца па гэтым пытанні ў рэдакцыю "Нашага слова", каб пазнаёміць яе чытачоў з матэрыяламі, якіх баіцца афіцыйны перыядычны друк.

Леанід Лыч, доктар гістарычных навук, прафесар.

І да Расіі ёсць прэтэнзіі

Сусветная практыка не ведае такога, каб паміж суседнімі краінамі не было сур'ёзных канфліктаў, у тым ліку і кравапралітных войнаў. Нельга з гэтай агульнай заканамернасці выключыць Беларусь і Расію. Карані іх непрыязных адносін сягаюць ужо ў часы Кіеўскай Русі (Старажытнарускай дзяржавы). Ніколькі не палепшылася сітуацыя пасля ўтварэння самастойных беларускай і рускай дзяржаў – Вялікага Княства Літоўскага і Маскоўскага княства (пазней – Руская цэнтралізаваная дзяржава). І галоўная прычына частых войнаў паміж імі – гэта прэтэнзіі і адной, і другой на валоданне землямі ўсходніх славян праваслаўнай веры. Калі шалі вагаў у гэтай барацьбе пачалі беспаваротна схіляцца на карысць Рускай Дзяржавы, палітыкам Вялікага Княства Літоўскага нічога не заставалася рабіць дзеля свайго выратавання ад агрэсіі ўсходняга суседа, як пайсці ў 1569 г. на саюз з Каронай Польскай, бо апошні гарантаваў яму (Княству) значныя палітычныя правы, у той час як Масква ішла на поўнае знішчэнне яго Дзяржаўнага суверэнітэту. Як бачым, добрасуседствам тут ніколі не пахла. Утворанай у выніку такога саюзу федэратыўнай дзяржаве – Рэчы Паспалітай – даводзілася гэтак жа часта ваяваць з Масковіяй, як калісьці Вялікаму Княству Літоўскаму. Віна за войны ў аднолькавай ступені ляжыць на ўрадах гэтых дзвюх славянскіх краін. У сутычках з рускімі беларусы пралілі больш крыві, чым пры адбіцці нападаў на іх з боку Ордэна мечаносцаў, Тэўтонскага і Лівонскага ордэнаў, паволжскіх і крымскіх татараў.

У войнах Масквы з ВКЛ і Рэччу Паспалітай вельмі небяспечную, агрэсіўную палітыку праводзіла Руская праваслаўная царква (РПЦ). Яна не толькі апраўдвала, а нават натхняла маскоўскіх палітыкаў на арганізацыю ваенных паходаў на захад з мэтай далучэння да сваёй мітраполіі праваслаўных вернікаў ВКЛ. Ад такога, далёка не адпаведнага духу хрысціянства курсу, Руская праваслаўная царква не адступіла і пасля таго, як яны ўжо знаходзіліся ў складзе Рэчы Паспалітай. У асабліва жорсткай форме РПЦ пачала выстаўляць свае правы на праваслаўных гэтай дзяржавы пасля заснавання ў 1589 годзе насуперак волі Канстанцінопальскага патрыярха Маскоўскай патрыярхіі. Каб надзейна адгарадзіцца ад яе прэтэнзій і не быць цалкам праглынутымі каталіцызмам польскага ўзору, у праваслаўных Рэчы Паспалітай было адно выйсце: стварыць незалежную ад Маскоўскай патрыярхіі і польскага касцёла царкву. Пачатак ёй быў пакладзены падпісаннем у 1596 годзе Берасцейскай царкоўнай уніі. Мяркуючы па тым, з якім размахам польскія ўлады, касцёл, адпаведная сістэма адукацыі займаліся паланізацыяй праваслаўных беларусаў, яны доўга не пратрымаліся б, не дачакаліся б трох падзелаў Рэчы Паспалітай (1772, 1793, 1795), каб не мелі сваёй уласнай царквы – уніяцкай (грэка-каталіцкай).

Падзелы Рэчы Паспалітай і далучэнне ў выніку гэтага амаль усёй тэрыторыі Беларусі да Расіі не былі якой-небудзь выратавальнай акцыяй для нашага народа. Адны глядзелі на яго, як на спрадвечна рускіх, таму стаялі за палітыку русіфікацыі, другія – не адрознівалі ад палякаў, таму не перашкаджалі працягу яго далейшай паланізацыі. Ні свецкія і духоўныя ўлады, ні інтэлігенцыя Расіі нават кроку не зрабілі, каб дапамагчы беларусам стаць на шлях самабытнага этнакультурнага развіцця. Надзеі на яго асабліва пахіснуліся пасля адміністрацыйнага, гвалтоўнага скасавання ў 1839 г. Берасцейскай царкоўнай уніі. Яе былых вернікаў пачалі навыперадкі перацягваць у свой лагер Руская праваслаўная царква і польскі каталіцкі касцёл. Першая дапамагала ўладам пераплаўляць іх у рускіх, другі – у палякаў. У царскай Расіі канца XIX – пачатку XX ст. не было такога здэнацыяналізаванага народа, як беларускі. І трагічна, проста абсурдна, што такім ён стаў дзякуючы "старанням" двух славянскіх народаў. Але ўсё ж найбольшая віна кладзецца на ўрад царскай Расіі, Рускую праваслаўную царкву, шавіністычна настроеную частку інтэлігенцыі гэтай краіны.

Не быў спагадлівым да беларусаў усталяваны бальшавікамі палітычны рэжым савецкай Расіі з усіх яе ўсходніх народаў беларускаму ў апошнюю чаргу далі дазвол на стварэнне ўласнай дзяржавы ў асобе Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі, якая за ўвесь час свайго існавання так і не стала паспраўднаму суверэннай. Асабліва здзіўляе, з якой лёгкасцю спачатку савецкая Расія, а затым СССР распараджаліся этнічнай беларускай тэрыторыяй. Ёю гандлявалі, як хацелі, на перамовах з кайзераўскай Германіяй і Польшчай. РСФСР вярнула Беларусі Віцебшчыну, Магілёўшчыну і Гомельшчыну толькі пасля настойлівых зваротаў яе савецкіх і партыйных органаў у саюзны ўрад і ЦК УКП(б), масавых просьбаў самога насельніцтва гэтых тэрыторый. Інакш, як злачынствам, нельга назваць перадачу Масквою ў кастрычніку 1939 г. Літве спрадвечна беларускага Віленскага краю разам з Вільняй і ў верасні 1944 г. перадачу Польшчы такой жа спрадвечна беларускай Беласточчыны, значэнне якіх для гісторыі і культуры нашай Бацькаўшчыны надзвычай вялікае.

Партыйны цэнтр у Маскоўскім Крамлі валодаў неабмежаванай уладай распараджацца лёсам беларускага народа, у выніку чаго за час масавых рэпрэсій 30-х гадоў былі ледзь не цалкам вынішчаныя яго самыя элітарныя пласты. Такога не дазволіла б уласная дзяржава. Гвалтоўная калектывізацыя сельскай гаспадаркі, барацьба з "ворагамі народа" – гэта таксама не беларуская з'ява. Яна прыйшла да нас з усходу. У адносінах да агульнай колькасці людзей ніводзін народ, што даў імя саюзнай рэспубліцы, не панёс такіх вялікіх чалавечых ахвяр, як беларускі. Ёсць сур'ёзныя сумненні ў правамернасці Масквы заклікаць у гады нямецкай акупацыі дрэнна ўзброеных беларусаў да ўсенароднай барацьбы з фашыстамі, у выніку чаго рэспубліка страціла ледзь не кожнага трэцяга свайго жыхара. Аднак, нягледзячы на такія вялізарныя страты, доўгі час пасля вайны беларускі народ не карыстаўся належным даверам у агульнасаюзных органаў. З іх ласкі ў нас усе самыя ключавыя пазіцыі ў дзяржаўным і партыйным апаратах, міністэрствах і ведамствах занялі адкамандзіраваныя Масквою асобы, абсалютная большасць якіх была не беларускай нацыянальнасці, не ведала і не стала вучыць родную мову карэннага насельніцтва БССР. Чужое для яе нацыянальных інтарэсаў кіраўніцтва рабіла ўсё, каб падагнаць беларускі народ пад культуру і мову тых, хто гаспадарыў на яго зямлі. Ад першых пасляваенных гадоў і па сёння ў нас не існавала і няма аніводнай нацыянальнай вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай навучальнай установы. Паколькі іх праца вялася і вядзецца на рускай мове, на яе ў масавым парадку пачалі з канца 50-х гадоў без усялякіх пратэстаў з боку прагматычна настроеных бацькоў пераводзіць беларускамоўныя агульнаадукацыйныя школы ў рускамоўныя, бо які сэнс вучыць дзяцей на мове, якую дзяржава гэтак заўзята выводзіла з грамадскага жыцця.

У век цывілізацыі, пагалоўнай пісьменнасці людзей адсутнасць нацыянальнай сістэмы адукацыі ў таго ці іншага народа непазбежна вядзе да яго этнічнага вымірання, небяспеку такога разумелі многія з нацыянальна-самасвядомых прадстаўнікоў беларускай інтэлігенцыі, але іх звароты ў рэспубліканскія партыйныя і савецкія органы Беларусі спыніць русіфікацыю маладых пакаленняў праз установы адукацыі засталіся без адказу. Гэтыя адкрыта прарускай арыентацыі органы з аднаго боку былі абыякавымі да нацыянальных інтарэсаў беларускага народа, з другога – страшэнна баяліся, каб Масква не абвінаваціла іх у прыняцці захадаў па затармажэнні працэсаў зближэння, зліцця савецкіх нацый, іх культур і моваў як найважнейшага патрабавання пабудовы светлага камуністычнага грамадства. У пераважнай сваёй большасці рускага паходжання палітыкі і інтэлігенцыя Расіі замест таго каб забіць у набат у сувязі з глабальным разбурэннем этнакультурных асноў братняга ім беларускага народа, усяляк хвалілі гэты працэс, заклікалі іншыя савецкія народы пераймаць "прагрэсіўны" беларускі досвед. Сярод жа іх такіх прастачкоў не знайшлося.

На час гарбачоўскай перабудовы ў СССР не было аніводнай саюзнай рэспублікі, карэннае насельніцтва якой вызначалася б такой высокай ступенню дэградацыі нацыянальнага патанцыялу, як беларусы. І самае страшнае, што найбольш адарванымі ад нацыянальных каранёў, роднай культуры, роднай мовы аказаліся палітыкі, інтэлігенцыя, г.зн. акурат тыя пласты народа, якія пры спрыяльных варунках з'яўляюцца асноўнай сілай, маторам яго нацыянальна-культурнага адраджэння. Улічваючы такую адарванасць гэтых элітарных пластоў беларускага народа ад яго нацыянальнага жыцця, Масква вельмі тонка выкарыстоўвала і выкарыстоўвае іх у сваіх інтарэсах у час, калі ішло заснаванне беларускай суверэннай дзяржавы, калі адбываецца пераход да рынкавай эканомікі. У сродках масавай інфармацыі Расіі шырока распаўсюджваліся плёткі аб штучнасці самога факта стварэння беларускай незалежнай дзяржавы, аб адсутнасці ў яе ўсялякіх ўмоў для самастойнага існавання, з чым цалкам пагаджаліся многія нашыя палітыкі і значная частка інтэлігенцыі. Таму ўжо на першым годзе існавання суверэннай Рэспублікі Беларусь у іх асяроддзі сфармалася ў асноўных рысах ідэя аб палітычным аб'яднанні з Расіяй. Каб гэтая ідэя ў любы зручны час магла стаць рэальнасцю, Масква супольна з высокімі, уплывовымі палітыкамі Рэспублікі Беларусь прарускай арыентацыі пастараліся – і даволі паспяхова – аддаць усе ключавыя пазіцыі ў яе дзяржаўных органах улады і кіравання асобам небеларускай нацыянальнасці ці вялікім прыхільнікам адзінай руска-беларускай дзяржавы з ліку саміх беларусаў.

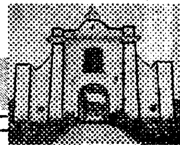
Сёння дзяржаўны апарат Рэспублікі Беларусь, пачынаючы ад яго самых высокіх і канчаючы самымі нізкімі звёнамі, практычна гатовы да здзейснення гэтай "гістарычнай" акцыі, зусім не задумваючыся, што яна можа даць беларускаму народу. Далёкія ад беларускай нацыянальнай ідэі палітыкі і інтэлігенцыя зусім не бяруць пад увагу, што сумеснае жыццё народаў у поліэтнічнай дзяржаве непазбежна вядзе да іх асіміляцыі. У такіх дзяржавах этнічна выжывае, духоўна квітнее толькі народ, які надзелены найбольшай паўнатой палітычнай улады, адыгрывае вырашальную ролю ў эканоміцы, культура і мова якога з'яўляюцца самымі распаўсюджанымі ў краіне. Разлічваць, што ў адзінай руска-беларускай дзяржаве такое месца зойме беларускі фактар могуць толькі зусім непісьменныя людзі. Нашым палітыкам-інтэгратарам трэба ведаць, што ў поліэтнічных дзяржавах найбольш паскоранымі тэмпамі ідзе працэс асіміляцыі народаў, якія блізкія па культуры і мове асноўнай нацыі краіны. Бліжэй, як беларусы ў рускіх не будзе народа, таму першымі ў гэтай поліэтнічнай руска-беларускай дзяржаве давядзецца зведаць канчатковую асіміляцыю не чувашам, удмуртам, башкірам, татарам... а браткам-беларусам. Да гэтага іх нават сёння вельмі старанна рыхтуе свая ўласная дзяржава. Праведзены па яе ініцыятыве ў маі 1995 года рэферэндум пад корань знішчыў першыя флянсы нацыянальнай сістэмы адукацыі, да мінімуму звузіў сферу ўжывання беларускай мовы ў службовым спрваводстве, адсунуў яе на задні план ва ўсіх сродках масавай інфармацыі.

Усё часцей палітычнымі дзеячамі і асімляванай часткай інтэлігенцыі публічна заяўляецца аб неіснаванні ў самой прыродзе беларускага народа з яго адметнымі гісторыяй, культурай, бытам і мовай. Актыўна да такой шкоднай прапагандысцкай дзейнасці падключылася Праваслаўная царква Беларусі. Замест таго, каб папрасіць у яе народа даравання за ўсё зробленае ў папярэднія часы па яго русіфікацыі, праваслаўнае духавенства ўсяляк падкрэслівае адсутнасць у беларусаў хоць якіх-небудзь адрозненняў ад рускіх у гісторыі, культуры, мове, называе іх адзіным народам, заклікае да хутчэйшага палітычнага аб'яднання ў адзіную з рускімі дзяржаву. Думкі аб неіснаванні самабытнага беларускага народа, сапраўднай беларускай нацыянальнай культуры і мовы шырока і бесперашкодна тыражуюцца ў Расіі. І як не дзіўна, такія думкі часта выходзяць з вуснаў самых вядомых расійскіх палітыкаў, вучоных, дзеячаў культуры. Яны бясконца рады, што майскім рэферэндумам юрыдычна ўраўнялі рускую мову з беларускай, хаця, напэўна ж, ведаюць, што ў працэсе суперніцтва першая, як найбольш развітая, з багацейшай практыкай функцыянальнага абслугоўвання грамадскага жыцця Беларусі выцесніць адсюль сваю канкурэнтку. Прыкладаў у падцвярджэнне сказанаму ўжо на сёння ў нас больш, чым трэба.

З кожным годам расце ў Расіі лік праціўнікаў дзяржаўнага суверэнітэту Рэспублікі Беларусь. Яны проста не ўяўляюць сваёй краіны без прысутнасці ў ёй Беларусі. У якасці доказу прывяду колькі радкоў з кнігі Аляксандра Дугіна "Основы геополитики. Геополитическое будущее России" (Москва, 1997 г.), навуковым кансультантам якой з'яўляецца загадчык Кафедры стратэгіі Ваенная акадэміі Генеральнага штаба Расійскай Федэрацыі генерал-лейтэнант Н. П. Клокатаў: "В отношении Белоруссии геополитическая картина довольно ясная. За исключением небольшой части полонизированных белорусов (католиков, униатов, а также поляков), подавляющее большинство населения однозначно принадлежит русскому пространству(...) Белоруссию следует рассматривать как часть России" (стар.376, 377).

У высокіх палітычных колах Беларусі не палічылі патрэбным даць ацэнку такім выказванням, бо і многія з тых хто пры ўладзе, не належаць да шчырых прыхільнікаў нацыянальнага суверынітэту, не хочуць прызнаць выключную ролю ўласнай самастойнай дзяржавы для лёсу беларускага народа. Такімі палітыкамі дзяржаўны суверынітэт Беларусі разглядаецца як сур'ёзная перашкода на шляху эканамічнай і палітычнай інтэграцыі з Расіяй, развіцця культурнага супрацоўніцтва з ёю. Праз адпаведныя выступленні нашых палітыкаў і падначаленых ім ідэалагічных службаў па радыё і тэлебачанні, праз выказванні на старонках газет і часопісаў на народ абрушваецца велізарныя патокі шкоднай інфармацыі, якія дазвання нішчаць і без таго вельмі кволую яго нацыянальна-дзяржаўную свядомасць. Народ загадзя рыхтуюць да таго, каб ён не бачыў аніякай трагедыі ў страце дзяржаўнай незалежнасці, што немінуча адбудзецца пры палітычнай інтэграцыі з Расіяй.

Чалавецтва яшчэ не прыдумала ніводнай лепшай формы палітычнай арганізацыі жыцця таго ці іншага народа, як нацыянальная дзяржава, асабліва калі яе практычная дзейнасць цалкам адпавядае гэтай назве. Такой дзяржаве не ўяўляецца асаблівай цяжкасцю спыніць на любым, нават самым пагражальным этапе працэс асіміляцыі тытульнага народа, стварыць сапраўдную нацыянальную сістэму адукацыі, надаць яго роднай мове статус адзінай дзяржаўнай у краіне, забяспечыць у поўным аб'ёме прыярытэт для росквіту прафесійнай нацыянальнай культуры. Усе гэтыя крайне неабходныя і актуальныя напрамкі ў практычнай дзейнасці нашай дзяржавы адсутнічаюць, што не дае падставаў называць яе нацыянальнай. Знаходзячыся ў велізарнай эканамічнай і палітычнай залежнасці ад Расіі, яна больш клапоціцца пра стан рускага фактару на беларускай этнічнай тэрыторыі, чым пра прыродную культуру карэннага насельніцтва апошняй, што пацвярджаецца магутным панаваннем на ёй рускай прафесійнай нацыянальнай культуры, рускай нацыянальнай сістэмы адукацыі, рускай мовы. У такіх варунках нельга забяспечыць нармальнае нацыянальна-культурнае, моўнае развіццё беларускага народа, спыніць русіфікацыю. За яго зусім відавочнае этнічнае выміранне ў аднолькавай ступені нясуць адказнасць перад гісторыяй, сусветнай цывілізацыяй, як прарускай арыентацыі дзяржаўная ўлада Рэспублікі Беларусь, так і Расія, нацыянальна-культурныя стандарты якой навязваюцца беларускаму народу ўплывовымі палітыкамі і адданымі ім ідэолагамі гэтых дзвюх краін.

КАЛІ ДВОЙЧЫ ДВА – ПЯЦЬ,

або чаму беларускія энцыклапедысты не завершаць XX стагоддзе зводам усіх ведаў пра Беларусь?

Пяць гадоў таму, за два тыдні да сваёй раптоўнай смерці, тагачасны галоўны рэдактар выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя" Барыс Сачанка паведаміў у друку, што ўжо зроблена і што робіцца, каб выданне новай універсальнай энцыклапедыі (БелЭн) у 18 тамах, як і запісана ў пастанове Саўміна, было завершана за 6 гадоў. Мы, упэўнена казаў ён, "фактычна закруглім 2000-ы год зводам усіх ведаў пра Беларусь, якія назапашаны светам і Беларуссю". ("Звязда", 24.06.95 г.). Тэрмін гэты даволі сціплы, але якраз столькі часу спатрэбілася, каб выпусціць першую нацыянальную энцыклапедыю (БелСЭ) у 12 тамах, хоць тады нашы выдаўцы не мелі практыкі ў гэтай справе. Нагадаю для параўнання: першае выданне БСЭ (Большая советская энциклопедия) выходзіла на працягу 21 года (66 тамоў), а другое (тамоў стала менш – 51, затое аб'ём кожнага павялічыўся ў тры разы) выпушчаны ўсяго за 9 гадоў. Штогод – шэсць фаліянтаў!

Усё вяртаецца на кругі свае

На двары ўжо восень апошняга года XX стагоддзя, а да "закруглення" Беларускай энцыклапедыі, вой, як далёка: на нашых кніжных паліцах колькі месяцаў таму з'явіўся толькі 9-ы том, то бок пройдзена ўсяго паўдарогі. Ці не ўстарэе пры такіх тэмпах "начало по сравнению с концом", як гаварылі савецкія энцыклапедысты, калі замаруджвалася выданне БСЭ ў канцы 20-х – на пачатку 30-х гадоў. (гэта тады лічылася "самым большим недочетом" у працы выдавецтва, і яго кіраўніцтва мусіла растлумачыць сітуацыю ў друку сваім падпісчыкам, напрыклад, у "Правде" за 15.03.29 г.). Дарэчы, незайздросная карціна ў нас і з выданнем Энцыклапедыі гісторыі Беларусі (ЭГБ), апошні, шосты, том якой павінен быў убачыць свет у 1996 годзе, а яго няма і сёння (пятую кнігу чытаты чакалі два гады). Але не чуваць цяпер ні выразных тлумачэнняў на гэты конт, ні прабачэнняў перад чытачамі.

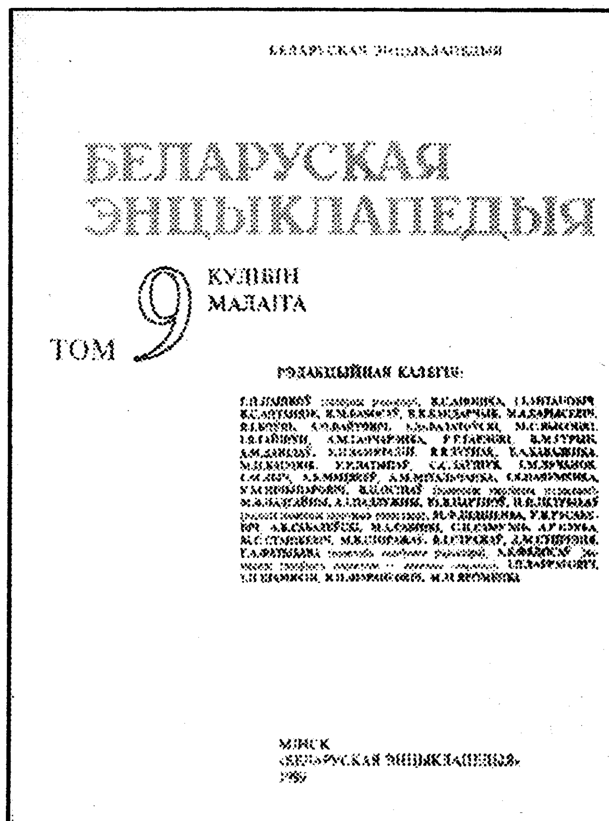
У чым жа справа? Можа гэткія затрымкі тлумачацца жаданнем выдаўцоў больш глыбока асэнсаваць змены, што адбыліся ў свеце і ў нас за апошнія дзесяцігоддзі, асабліва пасля абвяшчэння незалежнасці Беларусі, шырэй выкарыстаць невядомыя раней гістарычныя факты і дакументы, урэшце, канчаткова вызваліцца з палону камуністычных міфаў і стэрэатыпаў? Калі б гэта было так і, значыць, справа была б вартая патрачанага часу, дык у мяне язык не павярнуўся б папракаць стваральнікаў галоўнага даведніка краіны. Сапраўдныя ж прычыны прамаруджвання зусім іншыя. Яны, на жаль, нагадваюць даўнюю гісторыю аб тым, як у 1934 годзе бальшавіцкія ўлады вырашылі выпускаць Беларускую савецкую энцыклапедыю, а ў 1937-м, калі ўжо быў падрыхтаваны да друку першы том, спынілі ўсе работы па яе выданню. ("Народная воля", 6.03.98 г.).

Праўда, падабенства пакуль што няпоўнае: тады здымалі артыкулы, напісаныя "ворагамі народу", цяпер здымаюць або перайначваюць матэрыялы, падрыхтаваныя "нацыяналістамі" яшчэ да новых установак "галоўнага гісторыка" краіны; тады за свае перакананні аўтараў-навукоўцаў адпраўлялі на нары, а то і ставілі да сцяны, цяпер да пары да часу адпускаюць на ўсе чатыры бакі; тады, нарэшце, працу спынілі, цяпер толькі прытарможваюць. Дзякуй Богу, да сумнавядомага 37-га мы яшчэ не падыйшлі, але і ў сённяшніх варунках было б дзіўна чакаць своечасовага выхаду ў свет энцыклапедычнай прадукцыі.

Між тым ідэялагічны прэсінг у выдавецтве, распачаты па загаду зверху пасля прыходу сюды новага кіраўніка - вядомага паэта Генадзя Пашкова (ён, пэўна, паспеў набрацца патрэбнага досведу, працуючы ў свой час у апараце ЦК КПБ), пастаянна узмацняецца. Значна змяніўся склад рэдкалегіі БелЭн і навукова-галіновых рэдакцый, перамянілася, па сутнасці, і канцэпцыя выдання. Калектыў, які ўзначальваў Б. Сачанка, у сваёй працы зыходзіў за таго, што Беларусь стала незалежнай краінай і на яе мінуўшчыну трэба глядзець не расійскімі ці польскімі, а беларускімі вачыма. Пры падрыхтоўцы матэрыялаў стваральнікі новай энцыклапедыі адхілялі ранейшыя фальсіфікацыі, давалі сваю, праўдзівую і аб'ектыўную трактоўку з'яў. Цяпер жа, калі адроджаная беларуская гісторыя выкідваецца за борт, калі ўсё вяртаецца на кругі свае, ход развіцця шмат якіх падзей зноў падаецца неаб'ектыўна і тэндэнцыйна, у духу бальшавіцкіх ідэй і вялікадзяржаўнай амбіцый.

Лепш непадзельная Расія, чым вольная Беларусь?

У часы СССР афіцыйная прапаганда і яе паслугачы, як вядома, ныдбайна ставілася да нашых нацыянальных герояў. Што ж тады казаць аб дачыненні да іх з боку выдаўцоў БелЭн, калі, напрыклад, зменшаны ў 7-м томе артыкул пра Кастуся Каліноўскага ў тры разы менны па аб'ёму тэкставага матэрыялу за такую ж публікацыю ў Беларускай савецкай энцыклапедыі (т.5)? Эканомія месца? Чаму ж тады біяграфічная даведка "Калчак" у тым жа 7-м томе новага выдання, наадварот, павялічылася ў параўнанні з БелСЭ ў два з паловай разы і толькі крыху не дасягнулася да памеру змешчанага непадалёку артыкула "Каліноўскі"? Ці не таму такая ўвага ўдзелена гэтаму рускаму адміралу, аднаму з кіраўнікоў белага руху ў грамадзянскую вайну, што ён, у адрозненне ад вялікага змагара за вольную Беларусь, "намагаўся, - цытую артыкул " Калчак" у БелЭн, - аднавіць "адзіную і непадзельную Расійскую імперыю"? Не, недарма кажуць: "Паляўнічы рыбака бачыць здаляка"...

БЕЛАРУСКАЯ ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ

ТОМ 9

КУЛІБІН
МАЛАІТА

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ:

МІНСК
«БЕЛАРУСКАЯ ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ»

Такія падлікі і параўнанні даюць пажытак для роздуму, бо ў энцыклапедычных выданнях, як ні ў якіх іншых, надаецца вялікае значэнне не толькі распрацоўцы слоўнікаў біяграфічных артыкулаў (адбор асоб), але і вызначэнню аб'ёмаў публікацый у друкаваных знаках. Першнаперш гэта датычыць тых энцыклапедый, дзе не ўжываюцца і тым больш увогуле не дапускаюцца, як у БелЭн, розныя светапогляды. У такіх выпадках іерархічная лесвіца памераў артыкулаў-персаналій нярэдка залежыць больш ад палітычных, ідэалагічных, кан'юнктурных і іншых фактараў, чым ад сапраўднай значнасці саміх асоб у мінулым і ў наш час.

Вяртаючыся да канкрэтнага выпадку, зазначу, што і па зместу – і гэта галоўнае – артыкул "Каліноўскі" у новым выданні прыкметна ўступае публікацыі ў БелСЭ, дзе, няхай сабе і не без хібаў, але даволі шырока падаюцца думкі і меркаванні слаўнага сына Беларусі. Зараз жа гэтая тэма звужана да дзвюх-трох фраз. Што ж з яго светапогляду прыйшлося не да спадобы энцыклапедыстам фармальна незалежнай краіны? Яны, пэўна, і не здагадваліся, што, друкуючы ў скарочаным выглядзе артыкул В. Шалькевіча, які ў 1995 годзе з'явіўся ў энцыклапедычным даведніку "Беларусь" (галоўны рэдактар Б. Сачанка), самі дакладна адкажуць на гэтае пытанне.

Вось колькі фраз, выкінутых з першапачатковага тэксту (прабачце за доўгае цытаванне): Кастусь Каліноўскі *"выступаў за шырокі ўдзел беларускіх сялян у барацьбе супраць самадзяржаўя і прыгонніцтва"*; ён *"першы абгрунтаваў праграму барацьбы за палітычнае і духоўнае вызваленне беларускага народа і спрабаваў рэалізаваць свае ідэі стварэння дэмакратычнага ладу ў суверэннай Беларусі"*; *"паўстанне ён разглядаў... як адзіна магчымы і таму непазбежны ў тагачасных умовах сродках дасягнення свабоды і незалежнасці Беларусі"*; *"разам з братам В. Каліноўскім распрацаваў адну з першых канцэпцый гісторыі Беларусі... паводле якой беларускія і літоўскія землі мелі сваю самастойную гісторыю і разглядаліся ў адзінстве"*; *"неацэнны яго ўплыў на фармаванне нацыянальнай свядомасці і культуры беларусаў"*. Неапраўданымі, непрыдатнымі аказаліся нават такія словы: *"Разам з Ф. Скарынам ён – адзін з самых вядомых прадстаўнікоў беларускай нацыі ў свеце"*.

Пагадзіцеся, гэткая рэдактура больш падыйшла б для якой-небудзь расійскай кніжкі, прысвечанай "Северо-Западному краю". У ёй было б да месца і сцвярджэнне аб тым, што *"Калиновский – польский* (падкрэслена мной. -Г.Л.) *национально-революционный деятель"*, якое можна прачытаць у 30-м томе першага выдання БСЭ, выпушчаным у тым жа 1937 годзе. (Штосьці сімвалічнае бачыцца у тым, што ён, гэты год, зноў і зноў нагадвае тут пра сябе).

У агні былі, але ў полымя не трапілі

У якім напрамку плывуць думкі стваральнікаў БелЭн добра бачыш, калі знаёмішся і з артыкуламі, дзе кранаецца стан беларускай мовы ў розныя перыяды нашай гісторыі. Калісьці вядомы дзеяч беларускага нацыянальнага адраджэння Вацлаў Ластоўскі, беспадстаўна расстраляны сталінскімі катамі, слушна пісаў, што напрыканцы XVIII стагоддзя, пасля падзелу Польшчы, *"беларусы трапілі з агню ды ў полымя – з польскіх – у "братнія" маскоўскія абоймы... Тут маскоўскія "браты" пачалі яшчэ больш іх душыць, каб сцерці след беларускага народу, каб абмаскаліць усіх беларусаў"*, (В.Ластоўскі. "Што трэба ведаць кожнаму беларусу". Мн., 1991, с.15). Мяркуючы па ўсім, сучасны беларускі дзеяч Генадзь Пашкоў, аблашчаны асабіста А.Лукашэнкам, згодны толькі з першай часткай афарызму: у агні нашы продкі сапраўды былі, але ў полымя не трапілі. І адпаведна ён ставіцца да такіх тэрмінаў, як "паланізацыя" і "русіфікацыя". Аднойчы ў газетным інтэрвію галоўны рэдактар выдавецтва фактычна выступіў супраць ужывання на энцыклапедычных старонках аднаго з гэтых слоў, якое утварылася ад назвы краіны – нашай усходняй суседкі. Гэта, маўляў, задае "эмацыянальна-палітычны запал". ("Звязда", 18.05.96г.). Другі ж падобны тэрмін, этымалогія якога звязана з назовам краіны – нашай заходняй суседкі ў "запальную" катэгорыю чамусьці не трапіў.

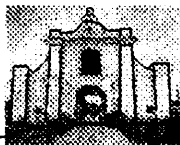
Такая дваіснасць не мае аніякага дачынення да гістарычнай навукі – яна пароджана палітычнай кан'юктурай. Праўда, у новага кіраўніцтва не было дастатковага часу, каб на ўсю шпулю ўзяць пад ідэалагічную цэнзуру першыя два тамы, падрыхтаваныя яшчэ за Б. Сачанкам. Таму ў шэрагу змешчаных тут артыкулаў, дзе асвятляюцца, у прыватнасці, асобныя моманты культурнага жыцця Беларусі, рэчы нярэдка называюцца сваімі імёнамі ("Адраджэнне нацыянальнае", т.1; "Беларусазнаўства", т.2; "Беларуска-вызваленчы рух", там жа...). Але ў наступных кнігах усё ўжо пастаўлена на месца. Так, ажыццёўлена на практыцы тое, што казаў Г. Пашкоў у вышэйзгаданым інтэрвію адносна слова "русіфікацыя" – яно аказалася выключаным з лексікі аўтараў энцыклапедыі. Зразумела ж, тэрміну "паланізацыя", як і ў папярэдніх тамах, даецца зялёная вуліца.

Гэта было б яшчэ, можа, паўбяды, калі б фактам і падзеям, што маюць дачыненне да асімілятарскай палітыкі ўлад спачатку Расійскай імперыі, а потым савецкай, давалася праўдзівая інтэрпрэтацыя. А то, скажам, тройчы знаходзіш у розных артыкулах ("Беларусь", раздзел "Асвета", т.3; "Віцебск", т.4; "Магілёў", т. 9) аднолькавыя, да таго ж голыя фразы аб тым, што пасля далучэння нашых зямель да Расіі сям-там адкрываліся рускія школы, і думаеш: школы, наогул кажучы, справа не благая, але чаму польская мова ў іх замянялася не беларускай, а рускай? Ці не таму, што адразу пачаў дзейнічаць жалезны прынцып: чыя ўлада, таго культура і мова?

Што праўда, то не грэх

На жаль, без адказу застаецца шмат пытанняў пра заняпад беларускай мовы як у далёкім мінулым, так і ў апошнія дзесяцігоддзі і гады. У гэтай сувязі цікава параўняць радкі пра асіміляцыю беларусаў у форме паланізацыі - падчас знаходжання Заходняй Беларусі ў складзе Польшчы – і сарамяжліва не названай русіфікацыі – у БССР. Пра апалячванне нашых адзінакроўных братоў, што жылі на "усходніх крэсах", у публікацыях БелЭн сказана даволі дакладна: гэта была палітыка польскіх улад, якая ажыццяўлялася ў прымусовым парадку. Добра, што ў артыкуле "Заходняя Беларусь" (т.7) і іншых матэрыялах на гэты конт і канкрэтыкі. Як той казаў: "Што праўда, то не грэх". Калі, аднак, падаюцца сякія-такія звесткі аб стане мовы тытульнай нацыі ў Савецкай Беларусі, аўтары і рэдактары начыста забываюць пра свой абавязак – заўсёды прызнаваць тое, што было на самай справе, а не азірацца то на высокае начальства, то на "старэйшага брата". Ад чытачоў яны адчапляюцца малапераканальнымі фразамі, напрыклад, аб "змяненні (пасля прыходу да ўлады М. Хрушчова і ўзмацнення на Беларусі русіфікацыі. –Г.Л.) адносін у выкарыстанні беларускай і рускай моў на карысць апошняй" ("Беларусы", т.3). Горш за ўсё тое, што пры гэтым ствараецца ўражанне, нібы да тых "змяненняў" нацыянальная палітыка КПСС і дзяржавы не мела аніякага дачынення. Між іншым, у гады гарбачоўскай перабудовы былі афіцыйна прызнаны "памылкі" у такой важнай галіне гэтай палітыкі, як мова.

(Заканчэнне на стар. 6)

№ 34 (471) 30 ЖНІЎНЯ 2000 г. Наша Слова

КАЛІ ДВОЙЧЫ ДВА – ПЯЦЬ,

або чаму беларускія энцыклапедысты не завершаць XX стагоддзе зводам усіх ведаў пра Беларусь?

(Заканчэнне. Пачатак на ст. 5.)

Ад карыстальнікаў БелЭн асабліва хаваюцца лічбы і факты, якія сведчаць аб выцясненні з ужытку мовы карэннага насельніцтва краіны падчас прэзідэнцкага праўлення. Возьмем друкаваную прадукцыю, дзе дужа адчуваецца прыярытэт рускай мовы: гэта б'е ў вочы ў кожнай кнігарні і кіёску. А энцыклапедысты не жадаюць дзяліцца з намі гэткім "сакрэтам": у артыкуле: "Выдавецкая справа" (т.4) падаецца толькі агульная колькасць назваў і наклад выдадзеных у розныя гады кніг і брашур, а таксама лік зарэгістраваных на 1.01.1997 года газет і часопісаў. Колькі ж сярод іх беларускамоўных выданняў – трэба здагадвацца няйнакш, як самому чытачу. Знаць не з рукі стваральнікам даведніка прыводзіць лічбы, з якіх вынікае, да прыкладу, што за тры гады – з 1994-га да 1996-га (том выйшаў з друку ў 1997 годзе) колькасць найменняў беларускіх кніг, выпушчаных усімі дзяржаўнымі выдавецтвамі, зменшылася ў параўнанні з 1993 годам амаль у два разы. ("Літаратура і мастацтва", 29.08.97г.).

Прамаўчаў і аўтар артыкула "Вышэйшыя навучальныя установы" (т.4), што беларусы не могуць атрымаць вышэйшую адукацыю на роднай мове. На такім фоне ці не здзекліва гучыць запаўненне: "Усе жыхары Беларусі забяспечваюцца роўнымі правамі і магчымасцямі для атрымання агульнай і прафесіянальнай адукацыі" (цытата з артыкула "Адукацыя", т.1). Гэтыя словы не стасуюцца таксама з негатыўнымі наступствамі моўнага рэферэндуму – 95 для нацыянальнай агульнаадукацыйнай школы. Каб наўмысля схаваць іх, сказіцьісціну, у 3-м томе (раздзел "Асвета" артыкула "Беларусь") публікуецца састарэлыя – не па тэхнічных прычынах! – лічбы, якія тычацца 1994/95 навучальнага года. Напрыканцы ж 1996 года, калі кніга была падпісана да друку, шмат па якіх пазіцыях, уключаючы школьнае навучанне, здабыткі нядаўняй кароткачасовай беларусізацыі былі ўжо зведзены ледзь не да нуля.

Калі боязна кінуць каменьчык у агарод...

Мне могуць запярэчыць: маўляў, праўда-матка пра гаротнасць нашай мовы будзе сказана ў адмысловым артыкуле "Русіфікацыя", які павінен з'явіцца ў адным з наступных тамоў, бо гэты тэрмін вылзелены курсівам на 451-й старонцы (сярэдні слупок) 2-га тома. Так-то яно так, спасылка на слова, што фактычна стала апальным, дадзена (яно было ўключана ў слоўнік, які складаўся падчас падрыхтоўчай работы над выданнем). Я, аднак, заўважыў, што 5-ы том выйшаў без актуальнага артыкула "Голад", хоць слова гэтае ў 1-м томе (стар.427, левы слупок) надрукаванае курсівам. Міжвольна прыгадалася: адзін раз схлусіўшы, хто табе паверыць? Улічваючы гэткі непрыемны прэцэдэнт (мажліва, не адзіны), а таксама негатыўнае стаўленне цяперашняга кіраўніцтва выдавецтва да ўжывання азначэння "русіфікацыя", я неяк патэлефанаваў туды ў надзеі прасвятліць сітуацыю. На другім канцы провада не выказалі ўпэўненасць, што тэрмін, які мяне цікавіць, не будзе выкраслены са слоўніка і спасылка на яго, такім чынам, акажацца не апраўданай. Карацей кажучы, падман чытачоў не выключаецца. Асабіста мне думаецца, што калі выдаўцы ўсё ж апублікуюць невялікі артыкул "Русіфікацыя" (адносна "Паланізацыі" праблем, канешне, няма), дык наўрад ці адважацца яны змясціць у ім фактычны матэрыял, прынамсі, пра сённяшняе цынічнае знішчэнне матчынай мовы, даць праўдзівае тлумачэнне нашаму аняменню.

Быў бы рады памыліцца, але калі знаёмішся з артыкуламі, прысвечанымі іншым тэрмінам, якія маюць дачыненне да гэтай размовы, скажам, дыскрымінацыі (т.6), дык толькі ўмацоўваешся ў сваёй думцы. Насаджэнне рускай мовы, як вядома, ніколі не абыходзілася без зневажальнага стаўлення да беларускай і ўвогуле да беларушчыны. Аднак такой непрыхаванай дыскрымінацыйнай палітыкі ў адносінах да ўсяго беларускага, што праводзіцца ў нашы дні дзяржавай пры падтрымцы ўсіх антынацыянальных сіл, не было нават у 30-я гады падчас так званай контрбеларусізацыі, якая трывала захавалася ў маёй памяці. Залішне казаць, што ў памянёным артыкуле пра гэта няма ні слова ні паўслова. Больш таго, Беларусь там зусім не згадваецца, бо, паводле хлуслівай афіцыйнай прапаганды, у нас дыскрымінацыя не практыкуецца ні ў адной галіне грамадскага жыцця, у тым ліку ў адукацыйнай сферы па моўнай прыкмеце.

Іншы раз можна зразумець – але ні ў якім разе не апраўдаць – нашых энцыклапедыстаў, калі ім боязна кінуць каменьчык у агарод цяперашняга высокага чынавенства. Але вось штрых таго, як яны клапатліва засцерагаюць ад крытыкі... царскі рэжым, за якім беларусы, іх мова і культура падпадалі пад самую жорсткую дыскрымінацыю. У 7-м томе БелЭн даслоўна, праўда, без дзвюх-трох фраз, паўтараецца артыкул У. Ляхоўскага "З'езд настаўнікаў Мінскай губерні. 1917" (ён адбыўся праз два з паловай месяца пасля перамогі Лютаўскай рэвалюцыі ў Расіі), значна раней надрукаваны ў 3-м томе ЭГБ. Выкрасленымі аказаліся словы аб тым, што настаўніца-дэлегатка выступіла ***"супраць нацыянальнай дыскрымінацыі беларусаў"*** і выказванне аўтара пра тую частку рэзалюцыі, з'езду, дзе беларуская мова названа *"роднай галіной рускай мовы"*. Гэта, цытую выкінутую фразу, ***"было адмаўленнем самастойнасці беларускага народа"***. Сама сабой напрошваецца паралель паміж рэдагаваннем гэтага тэксту і публікацыі пра К. Каліноўскага.

... Чытаю сучасны "звод усіх ведаў пра Беларусь", а на памяць усплывае выказванне вядомага англійскага пісьменніка Джорджа Оруэла аб сітуацыі ў Германіі 30-х гадоў: "Калі Правадыр заяўляе, што "падзеі ніколі не было", значыць яе не было. Калі ён думае, што двойчы два – пяць, значыць так і ёсць". Праз год пасля скасавання 6-га артыкула Канстытуцыі СССР адзін беларускі гісторык так пракаментаваў думку пісьменніка: "Сказана амаль пра нас". Сёння, мяркую, прыслоўе тут непатрэбнае.

Генадзь Лагуновіч,
Менск.

Рэха рэферэндуму 1995 года.

Ці застанецца 6 "А" беларускім?

Пяць гадоў таму на ўсенароднае галасаванне было вынесенае пытанне аб наданні расейскай мове статусу роўнага статусу дзяржаўнай беларускай мовы. Зроблена гэта было з парушэннем закона аб рэферэндуме, які забараняў выносіць падобнае пытанне на рэферэндум. Дэпутаты апазіцыі ў знак пратэсту супраць парушэння закону абвясцілі галадоўку ў зале паседжанняў Вярхоўнага Савету. Аднак у парламент былі ўведзены войскі дэпутатаў збілі і гвалтам выкінулі – вынеслі з памяшкання... .

У выніку рэферэндуму расійская мова стала нагэтулькі роўнаю з беларускаю, што беларуская паступова паўсюдна выцясняецца і вынішчаецца. Чарговы прыклад.

Амаль 6 гадоў правучыліся вучні цяперашняга 6 "А" класа СШ № 1 г. Белаазёрску па-беларуску (можна яшчэ дадаць і паўтары гады ў дзіцячым садку). Праўда, далёка не ўсім настаўнікам гэта падабалася, парою нават запісы ў журнале адзнакаў рабіліся па-расейску, але ж клас значыўся беларускім. І вось маці адной з вучаніцаў класа (настаўніца спеваў школы) чарговы раз вырашыла дамагчыся пераводу класа на расейскую мову навучання. Першая спроба яшчэ ў чацвёртым класе вынікаў не дала. Тады на бацькоўскім сходзе класа выступалі ў асноўным удваіх: настаўніца спеваў – за расейскую мову і яе апанентка – маці другой вучаніцы Ірыны Драчэнкі, якая даводзіла, што дзеці павінны вучыцца на мове сваёй, а не суседняй краіны. Большасць бацькоў маўчала і ў спрэчцы не ўдзельнічала, а толькі слухала, і ў рэшце падтрымала спадарыню Ірыну.

Цяпер настаўніца пайшла іншым шляхам. Яна навучыла дзяцей, што трэба, каб бацькі паставілі свае подпісы пад адпаведнаю заяваю. Пры гэтым прапаноўвала, калі нехта з бацькоў выступае за беларускую мову навучання, а другі – за расейскую, звяртацца да другога (пажадана, калі першага не будзе дома), або нават да дзядулі ці бабулі, калі нехта з іх – за расейскую мову. Такім чынам рукамі дзяцей і было сабрана пад агульнаю заяваю 16 подпісаў бацькоў, у класе – 19 вучняў. Пры гэтым многія з бацькоў не вельмі і імкнуліся разабрацца, што да чаго. Сказала дачка (ці сын), што клас пераводзяць на рускую мову, і трэба распісацца, ну яны і распісаліся. Падкрэслю, што былі сабраныя не 16 асабістых заяваў ад бацькоў, а агульная заява з 16 подпісамі, што ёсць пэўным парушэннем. Не было і бацькоўскага сходу класа.

Ірына Драчэнка зноў пачала змагацца за беларускую мову. Гурбавала школьнае і раённае кіраўніцтва. Павінны быў адбыцца бацькоўскі сход. Дырэктар школы папрасіла спадарыню Ірыну не запрашаць на яго ні вядомую паэтку з Белаазёрска Ніну Мацяш, ні прадстаўнікоў Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. На сход 13 красавіка г.г. аднак прыйшло толькі трох бацькоў. Астатнія ці не змаглі, ці ім усё роўна. Дырэктар школы і загадчык раённага аддзелу адукацыі запэўнівалі спадарыню Ірыну, што клас у такім разе застанецца беларускім.

Аднак усё перамяніў фактычна ананімны званок у раённы аддзел адукацыі, як быццам бы ад аднаго з бацькоў, што паставілі свой подпіс пад агульнаю заяваю. На наступным бацькоўскім сходзе, на які зноў сабралася толькі сямёра бацькоў, ім быў зачытаны ліст з рашэннем аб тым, што з наступнага навучальнага году клас стане рускамоўным. Намесніца загадчыка раённага аддзелу адукацыі сп. Н. Данілковіч, што падпісала ліст, спасылалася на волю 16 бацькоў, што падпісаліся пад агульнаю заяваю. На сходзе высветлілася, што бацькі, якія быццам бы званілі ў райана, у сапраўднасці гэтага не рабілі. Нехта пазваніў ад іхняга імя. На сход не прыйшла ні дырэктарка школы, не прыехаў і прадстаўнік з райана, хоць у тэлефоннай размове і абяцалі. Ірына Драчэнка працягвае змаганне, хоць і, як у дрыгве, – усе кіраўнікі ківаюць у бок адзін другога.

Пытанне беларускай мовы – гэта пытанне годнасці беларусаў. Англічане размаўляюць і вучаць сваіх дзяцей па-ангельску, немцы – па-нямецку, палякі – па-польску, літоўцы – па-літоўску, латышы – па-латышску, украінцы – па-украінску, расейцы – па-расейску, а беларусы? Ці будуць нас паважаць іншыя народы, калі мы самі гэтак ставімся да сваёй мовы, гісторыі, традыцыяў, культуры, нацыянальна-гістарычных сімвалаў. Адпаведна да нас і ставяцца. Як не будзе ў свеце такога поўнага хараства, калі знікне на зямлі нейкая кветка, расліна, птушка ці жывёла (і іх заносяць у Чырвоную кнігу), так збяднее свет, калі знікне і беларуская мова, што нездарма магла з'явіцца менавіта на нашай зямлі ў выніку хады гісторыі па Волі Божай. Як нездарма з'явіліся і нашыя сімвалы: больш як 700-гадовая "Пагоня" (з выяваю крыжа святой Еўфрасінні Полацкай на тарчы вершніка) і бел-чырвона-белы сцяг (белы колер з чырвонымі стужкамі – гэта колер Ісуса Хрыста, 2000 год ад нараджэння якога ідзе па Зямлі). І страціўшы мову, сваю сімволіку, мы страцім шмат чаго істотнага (частку сваёй беларускай душы, народнай – нацыянальнай ментальнасці), што суладна звязвае нас з нашаю Зямлёю, Прыродаю і са шматлікімі пакаленнямі нашых продкаў.

Сяржук Русецкі, г. Бяроза.

З ПЕРШЫХ ВУСНАЎ

Ці будзе пастаўлена кропка?

Беларускі нацыянальны універсітэт... Што гэта: утопія, неабходнасць, прыгожая мара або нечы ўдалы палітычны крок? Пытанне, на якое нельга забыцца, спаслаўшыся на вельмі трапную думку: "У жыцці ўсё вельмі проста. Праблемы сабе стварае чалавек сам". Не рызыкуем навязваць свой адказ на яго – вы і самі ў стане зрабіць высновы. А вось пазнаёміць вас, нашых чытачоў, з яшчэ адным меркаваннем на гэты конт прымаем за абавязак. Такім чынам... Мы папрасілі пракаментаваць сітуацыю, якая складваецца зараз вакол ідэі Беларускага нацыянальнага універсітэта (БНУ), міністра адукацыі Рэспублікі Беларусь Васіля Іванавіча СТРАЖАВА.

– Перш, чым разважаць над праблемай стварэння БНУ, - гаворыць наш суразмоўца, - трэба ўдакладніць, аб чым менавіта ідзе размова. Аб магчымасці атрымліваць вышэйшую адукацыю на беларускай мове? Гэтае жаданне маладых людзей мы ў нейкай ступені можам задаволіць і сёння. Хоць, безумоўна, клапаціцца аб развіцці нацыянальнай мовы ў галіне адукацыі трэба яшчэ шмат: ствараць беларускамоўныя плыні спачатку ў класічных універсітэтах, потым у іншых ВНУ... Да таго ж ужо праз год можна перавесці цалкам на беларускую мову навучання Беларускі універсітэт культуры, і зараз гэтае пытанне абмяркоўваецца з прадстаўнікамі яго адміністрацыі. Толькі рабіць усе гэтыя захады трэба паступова, па меры падрыхтоўкі выкладчыкаў і стварэння навукова-метадычнай базы.

Калі ж размова ідзе аб адкрыцці менавіта нацыянальнай ВНУ... Прабачце, але з такім выразам я пагадзіцца не магу. У нас ужо ёсць нацыянальная сістэма адукацыі. Таму ў дадзеным выпадку мы можам гаварыць толькі аб стварэнні ў межах гэтай сістэмы адной вышэйшай навучальнай установы. Адразу паўстае пытанне: ці патрэбна гэта?

Даць адказ цяжэй... Праўда, на заканчэнне размовы Васіль Іванавіч упэўнена паабяцаў: "Хутка створым спецыяльную камісію па гэтым пытанні, у якую ўвойдуць прадстаўнікі Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, грамадскіх аб'яднанняў, разнастайных ВНУ, навукоўцы. – І дадаў: – Ідэя развіцця беларускай мовы і культуры – справа высакародная. Шкада толькі, што ў некаторых выпадках яна мае пад сабой палітычную падаплёку".

Наталля Шчасная.
"Чырвоная змена", 15.08.2000 г.

КАБ ВЕДАЛІ І ПОМНІЛІ

Роздум над кнігай Леаніда Маракова "Вынішчэнне"

У беларускай літаратуры крыжовы шлях. Сотні пісьменніцкіх жыццяў знішчана, многія лёсы бязлітасна перакроены і пакалечаны, цэлыя сузор'і патухлі на яе небасхіле, не паспеўшы разгарэцца на поўную моц і сілу. Кніга-даведнік Леаніда Маракова "Вынішчэнне" (Літаратурна-мастацкі фонд "Нёман", 2000) якраз і з'яўляецца яскравым сведчаннем трагедыі нашай нацыянальнай інтэлігенцыі, яе ахвярніцкай долі і драматычнага існавання на працягу амаль двухсотгадовага адрэзку гісторыі. Эпіграфам да гэтай кнігі, мусіць, маглі б стаць радкі Якуба Коласа з паэмы "Сымон-музыка":

Эх, чаго нам ні прышлося,
Брацце мілыя, ужыць!
Колькі талентаў звялося,
Колькі іх і дзе ляжыць
Невядомых, непрызнаных,
Не аплаканых нікім,
Толькі ў полі адспяваных
Ветру посвістам пустым!

"Вынішчэнне" ўключае сціслыя звесткі пра рэпрасаваных у розныя часы літаратараў і вучоных Беларусі. Гэты агульны спіс налічвае каля 600 іменаў. Далей пададзены тры варыянты спісу рэпрасаваных – па датах нараджэння, па арыштах, па датах смерці. Такім чынам, мы маем грунтоўна распрацаваны і вельмі насычаны фактаграфічны дакумент. Кожны з прыведзеных спісаў па-свойму наведамляе каштоўную інфармацыю, дае шырокі матэрыял для супастаўлення і высноў.

Спіс рэпрэсаваных па арыштах адкрывае Зарыян Даленга Хадакоўскі (сапраўднае прозвішча – Адам Чарноцкі), вучоны-славяназнаўца, які зведаў няволю ў 1809 годзе. А далей следам ідуць імёны філаматаў і філарэтаў, сяброў тайных студэнцкіх таварыстваў у Вільні. За сваё іншадумства яны, як вядома, паплаціліся зняволеннем. Царскі рэжым рэпрэсаваў Адама Сузіна, Міхала Рукевіча, Ігната Дамейку, Адама Міцкевіча, Тамаша Зана, Францішка Малеўскага, Яна Чачота і інш. Найбольш актыўныя сябры нелегальных згуртаванняў зведалі высылку, адбывалі пакаранне ў Сібіры. Арышты напаткалі ўдзельнікаў паўстанняў 1830 – 1831 і 1863 – 1864 гадоў. Асаблівы цяжар рэпрэсій, як красамоўна пераконваюць спісы, нацыянальна свядомая творчая і навуковая інтэлігенцыя зведала пры расійскім царызме (XIX – пачатак XX стагоддзяў) і ў гады бальшавіцкага этнацыду (пасля 1917 года). Пры складанні спісаў і іх аналізе Л.Маракоў высветліў вельмі істотны момант, заўважыў гістарычную заканамернасць, звязаную з лёсам беларускай інтэлігенцыі. У прадмове да кнігі ён адзначае: "Дванаццаць беларускіх літаратараў арыштоўваліся, як царскімі, так і бальшавіцкімі ўладамі (гэта значыць, што бальшавікі пачыналі не на "голым месцы", а быццам прынялі эстафету ад царскага рэжыму)..." А яшчэ рэпрэсіі праводзілі польскія, літоўскія і нямецкія ўлады, дэманструючы агрэсію сілы ў адносінах да тых, хто ўвасабляў сабой духоўны патэнцыял нашага народа. Некаторых з літаратараў арыштоўвалі па некалькі разоў: Язэпа Лёсіка, Максіма Гарэцкага, Францішка Аляхновіча, Міколу Улашчыка, Уладзіміра Дубоўку, Браніслава Тарашкевіча, Вацлава Ластоўскага, Уладзіслава Галубка, Адама Бабарэку і інш. Па колькасці арыштаў рознымі ўладамі адным з трагічных лідэраў з'яўляецца Сяргей Новік-Пяюн: чатыры разы ён трапляў у турмы, а кідалі яго ў засценкі польская, нямецкая і савецкая ўлады. Л. Маракоў вывучыў і асэнсаваў сумную статыстыку, прыводзіць многія ўражальныя лічбы і факты, якія тычацца рэпрэсіўнай дзейнасці савецкіх карных органаў, іх чорна-крывавых дасягненняў. Так, ён паведамляе імёны першых арыштаваных бальшавікамі нацыянальных інтэлігентаў: Алеся Бурбіса, Ігната Дварчаніна і некаторых іншых (снежань 1917 года), зазначае, што першым, каго новыя ўлады расстралялі, быў літаратуразнаўца, гісторык і краязнаўца Уладзімір Стукаліч (18 кастрычніка 1918 года). Самымі маладымі былі арыштаваны Васіль Хомчанка, Міхась Кавыль, Аўген Калубовіч (усе зняволеныя ў 18 гадоў). Самае маладое жыццё сталіністы загубілі ў 1937 годзе: паэт Сяргей Астрэйка быў расстраляны ў 24-гадовым узросце. Вядомы дзеяч беларускай культуры, выдавец і мовазнаўца Браніслаў Эпімах-Шыпіла трапіў пад арышт у 71 год. Многія з названых ці ўдакладненых Л. Мараковым лічбаў ды фактаў успрымаюцца як першаадкрыцці, маюць важнае гісторычна-літаратурнае значэнне. А ў прадмове да кнігі-даведніка ён зрабіў шэраг важных назіранняў і ёмістых абагульненняў.

Крывавым для творчай інтэлігенцыі Беларусі стаў дзень 29 кастрычніка 1937 года, калі сталінскія карнікі ўчынілі д'ябальскую расправу з нявіннымі ахвярамі. Розныя лічбы забітых у той дзень называлі дагэтуль. Л. Маракоў удакладняе гэтую жахлівую лічбу і пералічвае загубленых літаратараў: "... У сталіцы Беларусі Менску адбылася акцыя, аналагаў якой яшчэ не ведала гісторыя чалавецтва. На працягу ночы былі расстраляны 20 (!) беларускіх і яўрэйскіх літаратараў. Ахвярамі сталінскага генацыду сталі: крытык Якаў Бранштэйн (39 гадоў), журналіст Віктар Вайноў (Войнаў) (33), паэт Анатоль Вольны (34), празаік Платон Галавач (34), паэт Алесь Дудар (32), крытык Хацкель Дунец (40), празаікі Міхась Зарэцкі (35) і Васіль Каваль (30), публіцыст Язэп Каранеўскі (56), паэт Майсей Кульбак (41), крытык Саламон Левін (25), паэт Юрка Лявонны (29), паэты Валеры Маракоў (28) і Зяма Півавараў (27), празаік Васіль Сташэўскі (42), паэт Ізі Харык (41), крытык Пятро Хатулёў (25), паэт і празаік Міхась Чарот (40), журналіст Павел Шастакоў (38), паэт Арон Юдэльсон (30)".

У спісах імёны расстраляных і закатаваных пісьменнікаў ды вучоных вылучаны тлустым шрыфтам. Таму даведнік "Вынішчэнне", апрача іншага, гэта і мартыралог ахвяраў рэпрэсій. Вельмі важна, што Л. Мараковым пайменна названы многія і многія беларускія літаратары, журналісты, дзеячы культуры і навукі, хто панёс смяротнае пакаранне, прычым незаслужана і з цяжкімі, бяздоказнымі абвінавачваннямі. Нямала іменаў вернута з цянётаў нябыту дзякуючы карпатлівым архіўным росшукам Л. Маракова.

У прадмове да кнігі надзвычай слушна і пераканальна, хоць і сцісла, выкладзены меркаванні пра пяць хваляў арыштаў беларускіх літаратараў у гады сталінска-бальшавіцкага генацыду. Першая хваля, як даводзіць Л. Маракоў, пачалася ў канцы чэрвеня 1930 года, другая моцная хваля арыштаў прыпала на люты 1933 года, трэцяя і самая "доўгая" хваля арыштаў пачалася ўвосень 1936 года і працягвалася да пачатку – сярэдзіны 1938 года, калі за паўтара года было рэпрэсавана больш за 200 чалавек, чацвёртая набрала разгон увосень 1939 года пасля ўз'яднання з Заходняй Беларуссю, і, нарэшце, пятая хваля арыштаў доўжылася з канца 1944 года да самай смерці Сталіна. Гэтыя жудасныя хвалі дзікай смяротнай стыхіі забралі ў 30-я гады амаль дзве сотні жыццяў беларускіх літаратараў і вучоных. Адбывалася не толькі масавае фізічнае вынішчэнне і людаедства, а ішлі ўціск і ўдушэнне духоўнай дзейнасці творчай інтэлігенцыі. Пік барацьбы з так званымі "нацдэмамі" і "ворагамі народа" прыйшоўся на сярэдзіну 30-х гадоў. Толькі ў ноч з 17 на 18 траўня 1934 года было расстраляна 15 чалавек.

Канвеер смерці паглынуў многіх выдатных і вельмі таленавітых пісьменнікаў, такіх, як Максім Гарэцкі, Цішка Гартны, Вацлаў Ластоўскі, Максім Зарэцкі, Уладзімір Жылка, Уладзіслаў Галубок, Лукаш Калюга, Андрэй Мрый, Уладзімір Хадыка, Леапольд Родзевіч, Юлі Таўбін, Тодар Кляшторны, Сяргей Дарожны... У суровы сталінскі час шмат хто з паэтаў і пісьменнікаў быў знявечаны фізічна і маральна, пасля не мог выбавіцца са стану дэпрэсіі, перажываў цяжкі ўнутраны боль. Спрут таталітарызму раскінуў тады шчупальцы страху, бязлітасна хапаў кожную ахвяру, а змагары за "класавую чысціню гарамадства", рознага роду даносчыкі і крытыкі-аглабельшчыкі з усіх сіл стараліся задобрыць гэтага монстра. Малады ў тую пару паэт Валеры Маракоў, які даводзіцца дзядзькам Л. Маракову, ужо ў самым канцы 20-х гадоў прадчуваў уласны трагічны зыход са сцэны жыцця:

Й за гэты край вясной вялікай,
Быць можа, знімуць галаву,
Праколюць цела вострай пікай.

Не стала ў жывых ні Валерыя Маракова, ні многіх іншых яго равеснікаў у літаратуры. Бальшавікі-сталіністы імкнуліся ліквідаваць беларускую творчую інтэлігенцыю, каб спыніць працэс фармавання і актыўнага развіцця нацыянальнай свядомасці, выбіць з-пад ног народа гістарычна-культурны грунт на шляху адраджэння ўласнага суверэннага дома, імя якому – Беларусь. Зробленыя Л. Мараковым высновы ў чарговы раз моцна ўзварушваюць душу, не даюць спакою розуму, які не хоча мірыцца з такімі вялікімі і цяжкімі стратамі. Л.Маракоў адзначае: "... у 30-я гады была знішчана духоўная моц, мозг нацыі, што мы і адчуваем апошнія шэсць дзесяцігоддзяў і галоўныя вынікі генацыду, магчыма, яшчэ наперадзе". Вось дзе карэняцца вытокі нашага генетычнага біясацыяльнага страху, вось дзе хаваюцца прычыны нацыянальна-духоўнага імунадэфіцыту! Аўтар кнігі-даведніка прымушае задумацца над страшнымі і катастрафічнымі ў сваёй сутнасці лічбамі: "... З 2000 рэпрэсаваных у СССР літаратараў каля 500 (чвэрць) прыходзіцца на Беларусь, колькасць насельніцтва якой складала ў час рэпрэсіяў у СССР менш за 5 працэнтаў". Асновы беларускай літаратуры і мастацтва былі падарваны надзвычай магутна, а паўнацэннае духоўна-творчае жыццё рэспублікі па сутнасці паралізавана. У выніку разам з інтэлігенцыяй выкарчоўвалася мінуўшчына і будучыня нацыі і народа, насаджалася псеўдакультура, моцна дэфармаваліся ўяўленні пра многія каштоўнасці жыцця.

Даведнік "Вынішчэнне" – гэта подступ аўтара да стварэння энцыклапедыі пра рэпрасаваных літаратараў Беларусі. Яшчэ не ўсе імёны прагучалі ў спісах Л. Маракова, пра што, дарэчы, ён сам гаворыць у прадмове да кнігі. Яму неабходна яшчэ не раз удакладніць і перапраціць многія біяграфічныя звесткі, асабліва прыведзеныя даты. Зрэшты, даведнік шмат дзе стракаціць знакамі пытальніка ў розных графах, бо дакладная інфармацыя адсутнічае і вымагае далейшых архіўных росшукаў. У гэтым плане Л.Маракову змогуць дапамагчы сваякі рэпрэсаваных, архівісты-даследчыкі і іншыя зацікаўленыя асобы. Даводзіцца толькі шкадаваць, што даведнік выйшаў невялікім накладам. Тым не менш выданне гэтай кнігі, як думаецца, стала важным крокам на шляху вяртанне гістарычнай праўды, маральнага асуджэння генацыду ў адносінах да творчай інтэлігенцыі Беларусі. Усе мы, а таксама нашы наступнікі, павінны ведаць і помніць, што духоўная сіла народа – гэта не нейкая абстракцыя ці надасабовая субстанцыя, наадварот, яна, духоўнасць, звязана з адзінкавым і непаўторным феноменам чалавечай асобы – асобы інтэлектуальнай, адоранай і ўнутрана багатай.

Алесь Бельскі.

Нашыя землякі.

Францішак -- сябар Адама

Сёлета спаўняецца 200 гадоў з дня нараджэння Францішка Малеўскага. Пражыў ён 70 гадоў. У бібліяграфіі значыцца як публіцыст ды вучоны-юрыст. А ўвогуле ён вядомы як блізкі сябра Адама Міцкевіча. А пэўна зблізіла іх ідэя. Францішак Малеўскі, сын тагачаснага рэктара Віленскага універсітэта навучаўся ў гэтай ўстанове. У студэнцкія гады будучы юрыст вызначаўся выдатнай эрудыцыяй, цудоўна ведаў некалькі замежных моваў. Перадавыя погляды маладога чалавека вымушалі да дзейнасці. У 1817 годзе ў Віленскім універсітэце арганізоўваецца таемнае студэнцкае таварыства філаматаў і філарэтаў і Францішак Малеўскі становіцца яго ўдзельнікам, а ў неўзабаве і адным з яго кіраўнікоў.

Цэрберы Расейскай імперыі таксама не спалі. Таямніца стала вядома. Па таварыству распачалося следцтва і ў кастрычніку 1824 года на яго заканчэнні сярод іншых Адам Міцкевіч і Францішак Малеўскі разам былі высланы ў Санкт-Пецярбург. Надалей чатыры з паловаю гады яны былі разам. Рэжым іх адсылаў куды ні трапіць. Пасля Пецярбурга была Адэса, потым Масква ды зноў Пецярбург. Малеўскі быў бадай адзіны з першых, хто вызначыў паэтычны талент Міцкевіча.

У перыяд знаходжання у Пецярбургу і Маскве Францішак даволі шчыльна зблізіўся з расейскім культурным асяроддзем. Яго знаёмымі былі рускія літаратары, мастакі, кампазітары, грамадскія дзеячы: Пушкін, Жукоўскі, Крылоў, Грыбаедаў, Вяземскі, Глінка, Дэльвіч ды іншыя.

У травені 1829 года Адам Міцкевіч пакідае межы Расейскай імперыі, а Францішак Малеўскі назаўжды застаецца ў Санкт-Пецярбургу. Паплечнікі па ідэі і сябры па высылцы разлучыліся, але лёсам ім было наканавана надалей стаць сваякамі. У 1832 годзе Францішак бярэ шлюб са старэйшай дачкой знакамітай піяністкі Марыі Шыманоўскай – Геленай. Праз два гады яе малодшая сястра Цэліна едзе ў Парыж і там выходзіць замуж за Адама Міцкевіча. А пазней, праз гады, ужо сын Адама і Цэліны наведвае Пецярбург ды знаёміцца з кузінаю Марыяю. Узнікае ўзаемнае каханне і яны бяруць шлюб.

У Пецярбургу Францішак Малеўскі займаецца навуковай дзейнасцю. Яна накіравана на збор і апрацоўку юрыдычных дакументаў, заканадаўчых актаў. У свой час ён працаваў пад кіраўніцтвам М. Сапежанскага пад складаннеем 45-томнага "Поўнага збору законаў Расійскай імперыі". Тут варта адзначыць, што дзякуючы нашаму земляку не згубіліся многія каштоўныя дакументы па гісторыі Беларусі.

Францішак Малеўскі перажыў свайго сябра Адама Міцкевіча на 15 гадоў і памёр у Пецярбургу ў 1870 годзе.

Язэп Палубятка.

Помнік В. Ваньковічу

Вядомы беларускі скульптар Уладзімір Слабодчыкаў завяршыў працу над помнікам Валенцію Ваньковічу -- жывапісцу, прадстаўніку рамантызму. Помнік будзе пастаўлены ў Менску, у Верхнім горадзе, ля дома, дзе жыў мастак.

На здымку: Уладзімір Слабодчыкаў у майстэрні, апошнія штрыхі над помнікам В. Ваньковічу.

Фота Яўгена Казюлі, БелТА.

ЗАПРАШАЕМ НА ВЫСТАВУ!

Штодзённая выстава беларускамоўнай прадукцыі ў Таварыстве беларускай мовы атрымала нетрывіяльныя экспанаты – дыскеты з беларускімі кнігамі і іншай цікавай інфармацыяй.

Адна высокаякасная Verbatim 3.5 дыскета змяшчае ў сярэднім 10-20 кнігаў (5-6 МБ) ці каля 2000 старонак. Большасць са змешчаных на дыскеце кнігаў - рэдкія і недаступныя ў продажы, вельмі танная альтэрнатыва Internet ці набыццю папяровых варыянтаў, а да таго ж вельмі зручныя і прыдатныя для любога камп'ютара (Word, IEplorer). Кожны тыдзень выстава будзе папаўняцца новай зборкай.

Змест першай зборкі:

Імя	Прозвішча	Заўвагі	Назва	Стар.
Ігнат	Абдзіраловіч	Эсэй	Адвечным шляхам	38
Славамір	Адамовіч	Вершы	Каханьне пад акупацыяй	16
Аляксандар	Бельскі	Казімір Семяновіч	Вялікае мастацтва артылерыі	44
Сымон	Брага		Доктар Скарына ў Маскве	44
Мікола	Гусоўскі	blr, rus, lat	Песня пра зубра	87
Стах	Дзедзіч		Эпілог	46
Галіна	Дзербіна		Права і сям'я ў Беларусі эпохі Рэнесансу	147
Мікола	Ермаловіч		Па слядах аднаго міфа	90
Уладзімір	Караткевіч		Ладдзя роспачы	36
Уладзімір	Караткевіч		Паляшук	6
Леанід	Лыч		Назвы зямлі беларускай	125
Генадзь	Сагановіч		Невядомая вайна	92
Генадзь	Сагановіч	Канстанцін Астрожскі	Айчыну сваю баронячы	51
Станіслаў	Станкевіч		Русіфікацыя беларускае мовы ў БССР	71
Кастусь	Тарасаў	Гістарычны раман	Пагоня на Грунвальд	262
Кастусь	Тарасаў	Аповесць	Тры жыцці княгіні Рагнеды	130
Паўла	Урбан	Да брашуры Л.С.Абэцэдарскага	У святле гістарычных фактаў	177
Мікола	Хаўстовіч	Нав.-літаратурны альманах	XIX стагоддзе	241
Сяргей	Хмара	Беларуская міталёгія	Аб багох крывіцкіх сказы	15
Язэп	Юхо	Тадэвуш Касцюшка	Нарадзіўся я ліцьвінам…	56
			Кроніка дэмакратычных апазіцыйі й палітыч…	10
			Менская вясна – 1996	7
		Публіцыс. артыкулы	З гісторыяй на "Вы"	48

Хутка з'явяцца дыскеты з гукам (інтэграцыйная паэма "Два браты" - і інш.)
Карыстайцеся самі і распаўсюджвайце сярод сяброў!
Жыве беларуская мова!
Чакаем Вас па адрасе Румянцава, 13 па працоўных днях з 9 да 19 гадзін.

Поспех і вера ў сябе прыйшлі да маладога кераміста Кастуся Цітова летась, калі ён на конкурсе ў Івянцы заняў першае месца. Яго творчасць -- традыцыйная народная кераміка. З тае пары Кастусь Цітоў стаў сябрам Саюза майстроў народнай творчасці Беларусі, ён пастаянна ўдзельнічае ў выставах. А наперадзе ў Кастуся -- дыпломная праца ва універсітэце культуры, які ён заканчвае, і вялікае творчае жыццё.
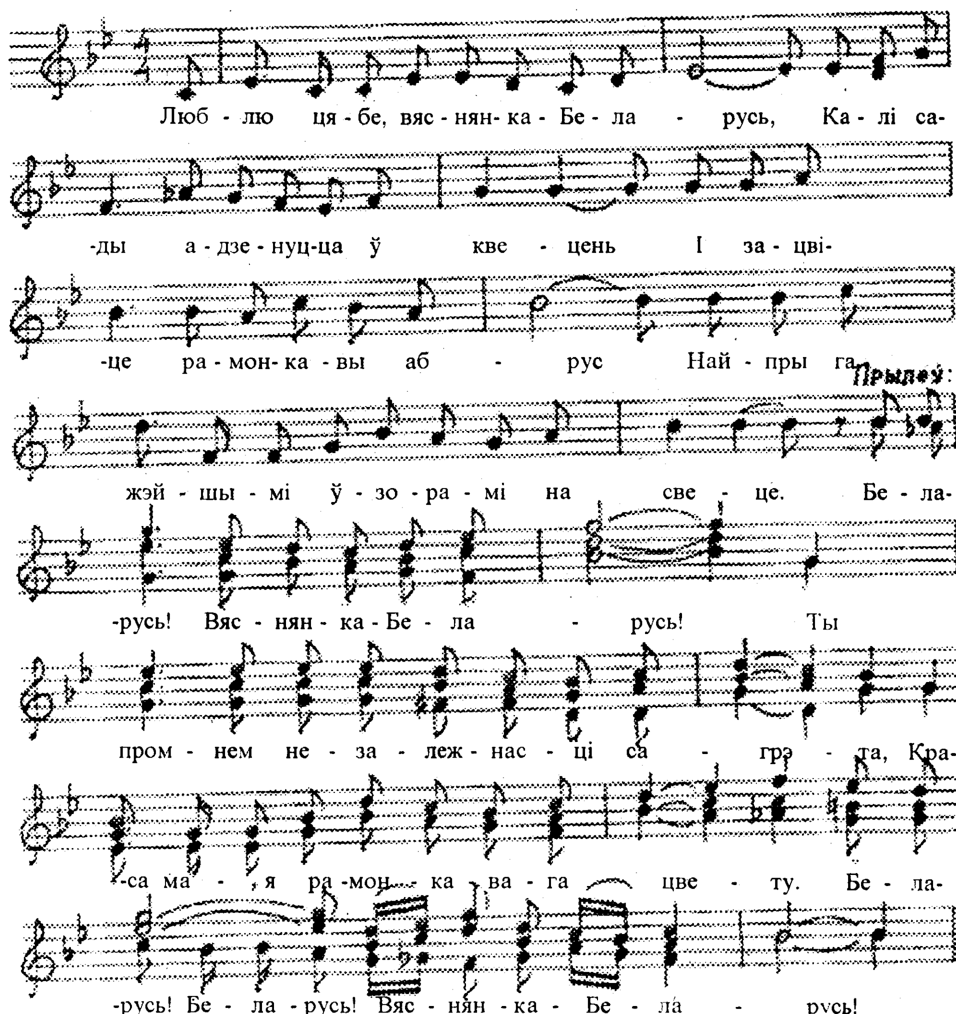

На здымку: Кастусь Цітоў у майстэрні Беларускага універсітэта культуры.

Фота Яўгена Казюлі, БелТА.

Давайце спяваць па-беларуску

Вяснянка – Беларусь

Верш Янкі Насуты **Музыка Яўгена Петрашэвіча**

Люблю цябе, вяснянка-Беларусь,
Калі сады адзенуцца ў квецень
І зацвіце рамонкавы абрус
Найпрыгажэйшымі ўзорамі на свеце.

Прыпеў:

Беларусь! Вяснянка-Беларусь!
Ты промнем незалежнасці сагрэта,
Краса мая рамонкавага цвету.
Беларусь! Беларусь! Вяснянка-Беларусь!

Ты снішся мне, Вяснянка-Беларусь,
Ў палоне чар купальскімі начамі.
Тваю красу я ў сэрцы зберагу
І пранясу яе жыццёвымі шляхамі.

Прыпеў:

Хвала табе, Вяснянка-Беларусь! –
У сям'і славянскай, велічнай, адзінай.
Я слаўлю вольны беларускі дух,
Магутны Божа, беражы маю Радзіму!

Прыпеў:

Юбілей кампазітара

90 гадоў назад у вёсцы Новы Пагост Міёрскага раёна нарадзіўся Генадзь Іванавіч Цітовіч, беларускі дырыжор і музыказнаўца-фалькляріст. Народны артыст СССР і народны артыст Беларусі, ён на аснове ўласных запісаў стварыў вялікую колькасць канцэртных апрацовак для народнага хора ("Рэчанька", "Жавароначкі, прыляціце", "Ой рана на Івана" і іншыя). Ён з'яўляецца стваральнікам і доўгі час быў кіраўніком Дзяржаўнага народнага хору Рэспублікі Беларусь, які носіць імя Г. Цітовіча.

На здымку: Генадзь Цітовіч з рэстаўратарам старадаўніх музычных інструментаў Уладзімірам Пузыняй. Гэта адзін з апошніх здымкаў Г. І. Цітовіча, які зроблены ў яго дома ў красавіку 1985 года незадоўга да яго смерці.

Фота Яўгена Казюлі, БелТА.

Рэдактар Станіслаў Суднік

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.
Адрас рэдакцыі:
220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Адрас для паштовых адпраўленняў:
231300, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: ns@lida1.lingvo.grodno.by

Рэдакцыйная калегія:
Людміла Дзіцэвіч, Алесь Гурыновіч, Ірына Марачкіна, Леакадзія Мілаш, Язэп Палубятка, Алесь Петрашкевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г.Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 28. 08. 2000 г.
Наклад 2700 асобнікаў. Замова № 2198
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 171 руб., 3 мес.- 513 руб.
Кошт у розніцу: 40 руб.